

Sporen

BELGIE - BELGIQUE

BRUSSEL X

1/9466

TIJDSCHRIFT VOOR HERINNERINGS-EDUCATIE
DRIEMAANDELIJKS • JAARGANG 11 • NR. 42 • JULI - SEPTEMBER 2010 • AFGIFTEKANTOOR: BRUSSEL X
EEN UITGAVE VAN VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS • WWW.AUSCHWITZ.BE • ERKENNINGNUMMER SPOREN: P602292

www.auschwitz.be

(momenteel buiten gebruik)

<http://elaboratio.com/auschwitz.be>

(voorlopige website)

INHOUD

- p.1 <http://elaboratio.com/auschwitz.be>
- p.2 Een veelvuldig jubileumjaar
- p.3 Mijn leven als Stéphane
- p.6 Mijn bewustzijn, mijn recht
- p.8 Het omgaan met het verleden
- p.13 Selma De Vrouw die Sobibor overleefde
- p.14 Sport in Nederland tijdens W.O.II
- p.15 De Vernietiging van de Europese Joden
- p.17 PERSBERICHT: Doodgewone woorden
- p.18 AGENDA
- p.19 Toespraak 8 V 2010
- p.20 Expo 1914-1945 & Primo Levi
- p.21 "Tokopesa Saluti"
- p.22 Studiereis 2011
- p.22 Overlijden Dr. Maxime Steinberg
- p.26 De oorsprong van het nazigeweld
- p.28 Informatiekader & Colofon

vzw Auschwitz in Gedachtenis - Stichting Auschwitz

- 20 oktober 1920 - 2010 90° verjaardag Baron Paul Halter, overlevende van Auschwitz, Voorzitter
- 10 mei 1940 - 2010 70° herdenking van het begin van de Tweede Wereldoorlog in België
- 27 januari 1945 - 2010 65° verjaardag van de bevrijding van KZ Auschwitz / KZ Auschwitz-Birkenau
- 8 mei 1945 - 2010 65° verjaardag van het einde van de Tweede Wereldoorlog in Europa
- 27 januari 1980 - 2010 30° verjaardag oprichting van de Stichting Auschwitz - vzw Auschwitz in Gedachtenis
- 1 september 2000 - 2010 10° verjaardag van het het tijdschrift voor Herinneringseducatie *Sporen*

dank aan Messens Didier en Yves Massin van PRESSPHOTO voor de foto's

Een veelvuldig jubileumjaar

2010 is op verschillende manieren een bijzonder jaar aangezien de Auschwitz Stichting – VZW Auschwitz in Gedachtenis dit jaar haar dertigjarig bestaan viert. Het was inderdaad op 27 januari 1980 dat leden van de *Vereniging van ex-politieke gevangenen van Auschwitz-Birkenau, kampen en gevangenis van Silezië* hebben besloten hun krachten te bundelen in een Stichting die aan een voortdurende herinnerings-educatie zou kunnen doen. Het doel was overduidelijk te vermijden dat de vreselijke gebeurtenissen die de periode 1939 – 1945 hebben gekenmerkt nooit in de vergetelheid zouden geraken of tot “dode” geschiedenis zouden worden gereduceerd. Daarom ook werd de oprichtingsdatum van de Stichting bewust op 27 januari gevestigd, aangezien dat op deze dag jaarlijks de bevrijding van het vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau door de Sovjetroepen wordt herdacht. In 2010 was dit precies 65 jaar geleden.

Yannis Thanassekos

en overgebracht naar Auschwitz in Polen. Hier werkte hij in de mijnen tot zijn ontsnapping van het kamp in januari 1945. Tijdens de hele naoorlogse periode tot vandaag de dag heeft hij er een erenzaak van gemaakt te vermijden dat de geschiedenis zich zou herhalen. In dit opzicht hebben alle vormen van extremisme een geduchte vijand in hem gevonden.

van het tijdschrift *Getuigen. Tussen Geschiedenis en Gedachtenis* en de uitreiking van de Prijzen.

De pedagogische activiteiten zullen vanaf het schooljaar 2010 – 2011 nog meer dan voordien gericht zijn naar de verschillende onderwijsnetten die Vlaanderen kent. De nadruk zal gelegd worden op de herinneringseducatiedagen die onder andere met de samenwerking van de Senaat georganiseerd worden. Daarnaast zullen ook de conferenties, vernissages en getuigenissen een centrale rol spelen, in het kader van het bewustzijn van de jongere generaties aan te wakkeren. Wat de pedagogische tools betreft, deze zullen in de loop van het komende schooljaar verbeterd worden waar nodig en aangevuld met nieuw materiaal.

Frédéric CRAHAY

PRESSPHOTO - Messens Didier & Yves Massin

Op 10 oktober 2010 zal de voorzitter van de Auschwitz Stichting – VZW Auschwitz in Gedachtenis, baron Paul Halter, zijn 90e verjaardag vieren. Desalniettemin zag baron Halter meer dan eens de dood oog in oog. In 1921 in België aangekomen met zijn familie, zal Paul Halter niet lang aarzelen om het gewapende verzet te vervoegen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In juni 1943 werd hij aangehouden door de Gestapo

Tenslotte kon de nu dertigjarige Auschwitz Stichting in 2010 een verjongingskuur ondergaan. Op 1 juli ging Yannis Thanassekos met pensioen na gedurende zevenentwintig jaar lang de directie van de Stichting op zich te hebben genomen. Hij werd vervangen door Prof. Dr. Philippe Mesnard. Bij deze zullen de pedagogische activiteiten die de Stichting in Vlaanderen verzorgt ook een vernieuwing en diversifiëring doorgaan. Wat de wetenschappelijke activiteiten betreft staan de organisatie van colloquia en studiedagen nog steeds centraal, alsook de publicatie

Tentoonstelling Primo Levi - vzw Acli-Vlaanderen Genk - 29/01/2010 - Vernissage door Prof. Dr. Philippe Mesnard tijdens de tentoonstelling...

Met dank aan Messens Didier en Yves Massin van Pressphoto voor deze drie foto's

10 maart 2010: Interview van Paul baron Halter, weerstander en overlevende van Auschwitz, voor het nieuwe boek van Marc Van Roosbroeck, *DE LAATSTE GETUIGEN anno 2010*

Paul baron Halter - Mijn leven als Stéphane

Ik ben op 10 oktober 1920 in Genève geboren. Mijn ouders verhuisden in 1921 naar België, waar zij in Brussel een horlogemaking uitbaatten. Toen in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was ik student aan de ULB, maar door de oorlog werden de lessen gestaakt. Wij organiseerden met een paar studenten clandestiene lessen en dit in samenwerking met de professoren. Ik was sinds 1935 ook actief bij de *Rode Valken*, de socialistische jeugdvereniging. Vanuit dat engagement en door de vele vrije tijd – omdat de lessen stopgezet waren –, was de stap naar het verzet snel gezet.

Het verzet bestond uit twee grote groepen: gewapend verzet en niet-gewapend. Het niet-gewapend verzet manipuleerde documenten, maakte valse identiteitskaarten en zorgde voor onderdak voor vluchtelingen. Ik kwam bij het gewapend verzet terecht. Aanvankelijk hield ik mij vooral bezig met sabotageacties, maar gaandeweg werden de acties harder. Zo doodden wij voor iedere vermoorde partizaan een Duits officier.

In het verzet mocht je je eigen identiteit niet vrijgeven. Iedereen nam er een schuilnaam aan, en ik koos voor de naam Stéphane. Die naam was niet willekeurig gekozen, want dat was de naam van het hoofdpersonage in de roman *“La condition humaine”* van André Malraux, uit 1933.

De sabotageacties van het verzet bestonden onder andere uit het vernietigen van de oogsten. Door het platbranden van de velden, hadden de Duitsers minder voedsel, waardoor zij het moeilijker kregen om te overleven. Daarnaast probeerden wij materialen te saboteren, die uit Duitsland voor de bezetter aangevoerd werden. Zo hebben wij meermaals treinen uit Duitsland laten ontsporen. Uiteraard wisten wij wanneer welke trein zo zou ontsporen, waardoor wij ons ook konden voorbereiden op de plundering

© Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

van die treinen. Die acties waren een groot succes, omdat wij naast het saboteren van de Duitsers zo ook onze eigen middelen vergrootten. Doordat wij voedsel en productie afsneden, hadden de Duitsers het moeilijker om zichzelf te organiseren.

Maar ook wij, binnen het verzet, hadden grote moeilijkheden met organisatie. Wij hebben niet zoveel sabotageacties kunnen ondernemen als ik gewild had, omdat wij onze eigen structuur nog moesten opzetten, opleidingen volgen en geven, en onze uitgevoerde acties evalueren om zo bij te leren voor volgende acties. Ikzelf heb nooit een opleiding gevolgd bij het verzet, maar heb wel verscheidene jongeren moeten opleiden. In de stad heerste er bovendien veel angst om verraden te worden. Het verzet in een stad is immers riskanter dan op het platteland, waar je zeker bent van voedseltoevoer, waar er onderduikplaatsen te vinden zijn, en waar je minder kans loopt op verklikkers te botsen.

Mijn eerste wapen heb ik op een inventieve manier bemachtigd. Ik was op zoek naar een wapen en daarvoor ging ik naar de Antwerpsesteenweg, waar bordelen gevestigd waren. De Duitse officieren waren frequente bezoekers van die bordelen. Ik wachtte tot een Duitse officier een bordeel verliet en ik verraste hem langs achteren. Ik duwde mijn pijp, die in mijn jaszak stak, in zijn rug en zei *“Handen omhoog! Geef mij uw wapen!”*. Hij gaf mij zijn wapen, waarna ik hem liet gaan. Tot mijn eigen grote verbazing had ik mijn eerste wapen bemachtigd met behulp van... een pijp!

Het wapentekort was voor de weerstand vaak een probleem. Zo hadden wij dringend wapens nodig voor een grote actie. Stal, mijn overste binnen het verzet, had in het *Bierhof*, een café in de Magdalenastraat, een afspraak met drie mannen die ons wapens zouden kunnen verkopen. Ik was op die afspraak aanwezig om de veiligheid te garanderen.

Frank Van Eeckhout, Paul baron Halter, Els Naeyaert © Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

Tijdens het gesprek liep één van de drie mannen naar de toiletten. Even later volgde ik die man want ik moest dringend plassen.

Terwijl ik daar stond, hoorde ik hem echter telefoneren met de Gestapo. Ik liep gewoon terug naar onze tafel en wachtte opletend af. Een beetje later arriveerde een wagen van de Gestapo voor het café. Ik stond op, nam mijn pistool en schoot de drie 'wapenhandelaars' dood. Mijn chef, Stal, vluchtte naar buiten en sprong op de tram. Hij wilde zich van zijn wapen ontdoen en gooide het door het raam naar buiten. Wat hij echter niet had gezien: er zat een Duitser op de tram! Wellicht had Stal nerveus gedrag de aandacht van die Duitser getrokken, en die was er getuige van hoe Stal zich van zijn wapen ontdeed. Hij werd opgepakt en ter dood veroordeeld.

Anders dan Stal, vluchtte ik langs de achterdeur naar buiten. De Gestapo zat mij op de hielen en riep naar de omstanders dat ik een terrorist was en dat ze mij moesten tegenhouden. Maar ik was sneller dan zij en kende Brussel op mijn duimpje, waardoor ik hen kon ontlopen. Ik verstopte mij in het operagebouw, zodat ik even kon rusten en mijn wapen herladen. Ik ben dus kunnen ontkomen, maar moest later het droeve lot van mijn chef vernemen.

Op een dag drongen wij met een aantal verzetsleden het administratief stadhuis binnen om paspoorten te stelen. Uiteraard werd het gebouw bewaakt. Wij konden de veiligheidsagenten overmeesteren, en

plaatsten hen onder bewaking in een apart kamertje. Om het minder traumatisch te maken, lieten wij hen kaarten! De wapens en munitie die wij bij die actie in beslag konden nemen, vormden een mooie verrijking van onze eigen voorraad. Tijdens die actie bemachtigden wij twee grote jutezakken vol paspoorten en andere officiële documenten, inclusief stempels die ons natuurlijk zeer nuttig waren achteraf.

Naast identiteitspapieren probeerden wij ook zo veel mogelijk rantsoenbonnen te bemachtigen. Wij stalen rantsoenbonnen, maar enkel van mensen van wie wij wisten dat zij zonder die rantsoenbonnen konden leven. Mensen die zeker waren van hun inkomsten, zoals staatsambtenaren en politieagenten, waren vaak het slachtoffer van deze plunderingen. De verworven voedselbonnen gaven wij aan diegenen die het hard nodig hadden, zoals Joodse families.

Mijn geluk kon echter niet blijven duren. Toen ik op een dag, als groepschef van een vergadering terugkwam, werd ik in de tram door een man geïdendeerd. Ik voelde mij heel ongemakkelijk, omdat ik bezwarende documenten op zak had. Zo had ik de sleutelbussen bij van alle munitie- en voedseldepots van de weerstand, evenals valse paspoorten. Gelukkig waren het paspoorten zonder foto's. Daarnaast had ik enorm veel geld bij me. Ieder verzetslid kreeg 1.200 oude Belgische frank om te kunnen overleven wanneer hij of zij moest vluchten. Ik had net dat geld voor al mijn mannen bij, wat toch neerkwam op ongeveer 100.000 frank. Ik had die dag ook nieuwe

schoenen aan, misschien trokken die schoenen de aandacht. Ik stapte bij de eerstvolgende halte af, maar die man volgde mij. Ik kende Brussel erg goed en probeerde hem van mij af te schudden door via de Rogierlaan naar het Josphelpark te gaan. Jammer genoeg kwamen er net op dat moment twee politieagenten uit het park, zodat ik om het blokke rende, zo terug bij de tram uitkwam en weer opstapte. In die tram waren er Duitse soldaten, en die hielden mij tegen.

Ik werd toen naar de Dwarsstraat in Brussel gebracht, waar de *Geheime Feldpolizei* mij ondervroeg van drie à vier uur in de namiddag, tot tien à elf uur in de avond. Ik werd afgeranseld en voedsel en drank werden mij ontzegd, in de hoop informatie van mij te bekomen. Door de zware afranseling was mijn lichaam zo opgezwollen dat het bijna in omvang verdubbeld was. Na die ondervraging werd ik overgebracht naar de gevangenis van Sint-Gillis.

Door het late uur, kon ik niet meer in een aparte cel gezet worden, maar kwam ik terecht in een cel waar zich al vier terdoodveroordeelden bevonden. Dat was mijn redding! Die vier hebben mij er mentaal bovenop geholpen. Ze hebben mij moed ingesproken en zo op mij ingepreparaat dat ik uiteindelijk mijn vechtlust terugvond. Daarnaast hebben zij wellicht mijn leven gered door mij te waarschuwen voor mijn eigen woorden. Zij zegden dat ik mij moest herinneren wat ik aan de *Geheime Feldpolizei* gezegd had, en bij dat verhaal blijven.

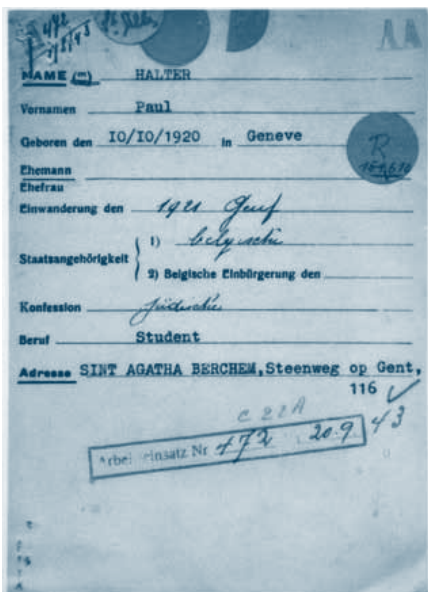
Leerkracht Evi Grosemans leest de oorlogsaankondiging in de krant van 11 mei 1940

Na een tijdje werd ik dan toch nog naar een iso-leercel gebracht, terwijl mijn ondervragingen doorbleven gaan. Ik probeerde mijn ondervragers met verkeerde informatie te misleiden. Als zij vroegen waarvoor de sleutels dienden, die ik zak had, gaf ik willekeurige adressen op, die uiteraard niets te

Met dank aan Messens Didier en Yves Massin van Pressphoto voor deze drie foto's

maken hadden met de depots van het verzet. Toch moest ik op een gegeven moment correcte informatie prijsgeven. Ik had valse papieren op zak, die mij zeer verdacht maakten. Daarom gaf ik toe dat ik van Joodse afkomst was en dat ik die papieren bemachtigd had om mijn vrienden en familie in veiligheid te kunnen stellen. Ik gaf hen zelfs mijn ware identiteit. Op die manier hadden de Duitsers hun begeerde informatie, zonder dat ik de verzetsbeweging prijs gaf.

Na drie maanden in Sint-Gillis werd ik vrijgelaten, maar buiten de gevangenis stond de Gestapo al klaar om mij samen met negen anderen op te pakken en te deporteren. Van Sint-Gillis werd ik naar de Dossinkazerne in Mechelen gebracht, waar ik één nacht verbleef alvorens gedeporteerd te worden naar Auschwitz.

Zodra de trein in Auschwitz aankwam, werd er een selectie uitgevoerd. De zwakkeren, de zieken, ouderen en kinderen werden meteen naar de gaskamer afgevoerd. Enkel mensen die arbeid konden verrichten en dus nut hadden voor de Duitsers, verdienden het om in leven te blijven. Ik was een jonge man

Paul Halter Kampnummer KZ Auschwitz: 151.610

en dus arbeidsbekwaam. Ik werd geregistreerd en voorzien van mijn nieuwe 'identiteit'. Het nummer 151610 werd op mijn arm getatoeëerd. Dat was mijn nieuwe identiteit, ik werd een nummer, een object.

Auschwitz had veertig bijkampen, met elk zijn eigen specialiteit. Sommige kampen maakten schoenen, andere maakten (dan weer) spoorrails. Voor ieder bijkamp werden er lijsten van gevangenen opgesteld, die daar dwangarbeid moesten leveren. De film *Schindler's List* is op de werking van die bijkampen gebaseerd.

Zelf kwam ik in het bijkamp Fürstengruben terecht, waar ik tot aan het einde van de oorlog in de mijn gewerkt heb. Ik had het geluk dat ik mij steeds kon omringen met mensen die mij hielpen om in leven te blijven. Omwille van hand-en-spandiensten, die ik mede leveren kon doordat ik bijvoorbeeld horloges kon repareren, voorzagen ze mij van eten en medicatie.

Drie weken voor het Rode Leger de kampen bevrijdde, wist ik te ontsnappen. Ik kwam Russische troepen tegen, die mij een Russisch uniform aanboden om daarmee de lompen rond mijn lijf te vervangen. Via Odessa kwam ik terug in België. Ik was nog steeds mager, maar ik kon staan, lopen, schieten en had sabotageacties geleid. Daardoor werd ik meteen goed bevonden om deel te nemen aan de oorlog. Ik werd drie dagen voor het einde van de oorlog in het Belgische leger ingelijfd.

Na de oorlog moest ik de draad van mijn leven weer opnemen. De terugkeer naar België was vreemd. Er was niemand die mij opwachtte, niemand die mij verwachtte en zelfs niemand die wist dat ik nog in leven was. Ik heb mijn gevangenschap en de dwangarbeid volgehouden door mijn levenswil, door overlevingsdrang. Ik wilde kunnen vertellen wat ik meegemaakt had, ik wilde de boodschap doorgeven, zodat anderen op hun beurt mijn verhaal zouden doorvertellen. Na de oorlog kreeg ik de kans om een zuiveringscommissie voor te zitten. Op die manier kon ik mijn werk van tijdens het verzet verder zetten. Ik wist door mijn ervaringen van tijdens de oorlog wie gecollaboreerd had en wie de waarheid sprak. Gedurende zes maanden heb ik in de zuiveringscommissie gezeteld.

Tijdens die periode kwam ik de agent tegen die mij gearresteerd had. Ik vroeg hem waarom hij mij had aangehouden, wat mij zo verdacht maakte. Zo kwam ik te weten dat mijn nieuwe schoenen er voor niets tussen zaten, maar dat ik fysiek wel op iemand leek die met Londen telegrafeerde, en naar wie de Duitsers al langer op zoek waren. Ik had dus de pech om te lijken op iemand anders en voor die telegrafist aangezien te worden. Na mijn werk bij de zuiveringscommissie keerde ik terug naar het horlogemakerwinkeltje van mijn ouders, dat ik heel mijn leven uitgbaat heb.

Paul Halter en enkele leerlingen-interviewers

In mijn verzetsverleden heb ik heel wat mensen verwond en vermoord, maar ik heb daar geen spijt van. Integendeel, ik betreuf dat ik niet meer Duitsers heb kunnen ombrengen. Zij deden immers veel gruwelijker dingen. Er is maar één zaak die ik wel betreuf. Ik heb mijn ouders officiële papieren uit Elseno kunnen bezorgen, waarmee zij naar Zwitserland konden vluchten. Maar de man die de papieren maakte, hield een lijst bij, met de namen van alle mensen voor wie hij papieren had gemaakt. Die lijst is in Duitse handen gevallen, waardoor mijn ouders aan de Zwitserse grens gearresteerd en alsnog gedeporteerd werden. Zij hadden in Auschwitz geen enkele kans en werden meteen naar de gaskamer afgevoerd. Ik kan het niet helpen dat ik mij verantwoordelijk voel voor hun dood.

Ik hoop dat er geen Derde Wereldoorlog komt, en dat de jongeren vandaag en in de toekomst zulke gruwelijkheden niet zullen meemaken. Ik kan ze de goede raad meegeven, steeds zoveel mogelijk kennis te vergaren. Studeer zoveel mogelijk en doe ervaringen op. Zo ben je beter voorbereid om met onverwachte wendingen in het leven om te gaan. Ik had makkelijker kunnen overleven in Polen en ik had makkelijker kunnen ontsnappen als ik meer kennis had opgedaan over, bijvoorbeeld, het Poolse klimaat. Niemand weet wat de toekomst brengt, maar studeer zoveel mogelijk en vergroot je bagage om die toekomst goed uitgerust tegemoet te gaan.

Een laatste boodschap die ik aan de wereld wil meegeven, is die van gelijkheid. Toen ik twintig jaar was, was er geen gelijkheid tussen de geslachten. Vrouwenstemrecht bestond nog niet. Vandaag hebben de vrouwen wel stemrecht en is er sprake van gelijkheid, maar er is nog steeds een loonkloof. Ik hoop dat de gelijkheid in de toekomst verder doorgetrokken wordt.

° Genève 1920

Kampnummer KZ Auschwitz: 151.610

Tekstrevisor Mario Van Dam (Leerkracht Frans/ Spaans/ Vrije Ruimte & actief in de werkgroep herinneringseducatie) Atheneum Klein Brabant te 2880 Bornem.

Brussel, 10 maart 2010: Interview van de Secretaris-generaal van de Stichting Auschwitz – vzw Auschwitz in Gedachtenis, Henri Goldberg, verdoken kind, door de leerlingen: Ruben Delange, Farid Haidari, Febe Jardin, Akwinder Kaur, Jodie Robin, Jolien Speelmans, Paulien Tilkens & Hendrik Timmerman onder leiding van Mevr. Evi Grosemans, leerkracht in het Koninklijk Atheneum van Sint-Truiden en dit dankzij de medewerking van Marc Van Roosbroeck, co-auteur van het boek *Genummerd voor het leven*. Tekstreviseur: Leerkracht Mario Van Dam, Sint-Niklaas.

Henri Goldberg

Mijn bewustzijn, mijn recht

Ik werd op 10 februari 1935 te Brussel geboren in een Joods gezin. Mijn ouders waren afkomstig uit Polen, maar ze verlieten dat land in de jaren '30 omdat het erg antisemitisch was. Drie jaar na mijn geboorte, werd ons gezin uitgebreid door de komst van mijn zusje, Giliane. Twee jaar later, echter, toen ik een jongen van vijf jaar was, brak de Tweede Wereldoorlog uit.

In mei 1940 trok ons gezin naar Toulouse. Mijn vader, Luzer, een erg handig man, was erin geslaagd plaatsen te bemachtigen op de laatste boot richting Amerika. Toch zijn we niet op die boot ingescheept, omdat mijn zusje ziek was. Mijn ouders vreesden dat het meisje de zware tocht niet zou overleven en besloten daarom in Frankrijk te blijven. In september '40 waren wij terug in Brussel.

Eenmaal terug in Brussel, werden wij vanaf 28 oktober 1940 tot en met 21 september 1942 gecon-

fronteerd met de zeventien verordeningen die de Duitsers afriepen ter regulering van het leven van Joden gedomicilieerd in België.

Die ordonnanties, in feite uitgevaardigd door Generaal Alexander von Falkenhausen, Militair Bevelhebber in België en Noord-Frankrijk, verliepen in verschillende fasen. Eerst moesten alle Joden zich melden in de gemeentehuizen. Bij weigering werden de personen in kwestie gestraft door dwangarbeid te verrichten in Duitsland.

In een volgende fase van de ordonnanties werd de Joden het recht ontzegd om economische actoren te zijn. Zo mochten Joodse artsen, militairen, advocaten, enz. niet meer werken. Hier bleef het jammer genoeg niet bij. Na de economische ontmanteling werden wij ook nog sociaal geïsoleerd. Joodse kinderen mochten niet meer naar de openbare school, waardoor de schooldirecteur mijn vriendjes en me-

© Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

zelf naar huis stuurde. Bovendien werden alle Joden ouder dan 6 vanaf juni 1942 verplicht om een Davidster te dragen op hun jas. Wij moesten toen op de Oude Markt van Brussel een Jodenster afhalen en die op onze kledij spelden, als teken van onze afkomst.

Op een gegeven moment vielen de Duitsers binnen. Mijn vader zag geen andere uitweg dan naar het dak te vluchten. Mijn zusje was echter nog zeer jong en kon dus niet met mijn ouders of mij mee vluchten. Daarom plaatsten mijn ouders haar in de zorg van een buurvrouw die een herberg uitbaatte. In die herberg moest mijn zus, een jong en bekoorlijk meisje, zorgen voor het vermaak van de klanten door te dansen. Ikzelf werd door mijn moeder meegenomen naar de kruidenier aan de overkant van de straat waar geen Joden verbleven. 's Nachts zat ik samen met mijn moeder op het toilet van de koer. Ik zat op haar schoot en samen vielen we in slaap in elkaars armen. We voelden ons daar veilig, ver weg van alle sleur.

© Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

Toen ik op een dag bij de kapper zat, kwam er een Duitse soldaat binnen. Stiekem vroeg ik aan de kapper waaraan ze mijn identiteit zouden kunnen herkennen. Toen hij me antwoordde dat mijn ogen mij zouden verraden sloot ik ze onmiddellijk. De Duitsers hebben me niet herkend.

Het Verzet nam me mee toen ik zonder jas voor de deur van de kapperszaak zat. Ze brachten mij naar een weduwe in Noord-Frankrijk waar ik verbleef tot het einde van de oorlog. Ik leefde zeven jaren ondergedoken en veranderde mijn naam in Henri Dubois.

Mijn vader werd twee keer gearresteerd. Hij had twee identiteitskaarten, één valse en één echte. Hij had een neef bezocht in Ath en had enkel zijn vals identiteitsbewijs op zak. Hij werd door de Duitsers gedeporteerd; drie dagen en vier nachten zat hij met honderd andere mensen in één wagon. In die wagon stonden twee emmers, één met water en één voor de behoeftes, maar iets te eten was er nauwelijks. Die deportatie was een konvooi dat vanuit de Dossinkazerne in Mechelen vertrokken was. Gelukkig, kon mijn vader die keer ontsnappen. Hij had namelijk zelf een gat in de wagon gemaakt, waarlangs hij zich naar beneden liet glijden.

Een tweede keer is mijn vader er niet zo fortuinlijk vanaf gekomen. Bij een tweede deportatie kon hij niet ontsnappen. Hij kwam doodmoe aan in Auschwitz, als een zombie, met honger en dorst. Ik bad iedere dag om mijn vader terug te zien, maar mijn vader is nooit meer teruggekeerd naar huis.

Mijn moeder, Perla Orzechowska genaamd, kon, dankzij wat geld dat mijn vader achtergelaten had, een kamer huren. Zij was ook dienstmeid in de adellijke familie D'Aspremont-Linden. Die familie had tevens een zoon verloren in het Verzet. Na de oorlog mocht mijn moeder bij die familie blijven werken, maar mijn moeder wilde dat niet. Zij was een naaister en heeft door haar naaiwerk mij en mijn zus altijd kunnen onderhouden.

Terwijl mijn moeder in dienst was van die adellijke familie, leefde ik ondergedoken bij een Noord-Franse weduwe. Daar kreeg ik catechismuslessen, want Dubois was katholiek. Ik heb onderwijs steeds ter harte genomen en heb dan ook economie gestudeerd. Vanaf mijn zestiende heb ik zelf gewerkt, aanvankelijk om mijn studies te betalen. Zo heb ik pelsen genaaid en les gegeven. Als student had ik een pet met daar het devies "Mijn bewustzijn en mijn recht" op. Ik was dol op die pet en dat devies is mij nog steeds dierbaar.

Als volwassene ben ik twee keer in het huwelijksbootje getreden, met twee kinderen en twee achterkleinkinderen die mijn leven zegenen. Mijn raad voor mijn kleinkinderen en alle andere jonge mensen in de volgende: doe **ALTIJD** wat u wenst, volg uw hart.

© Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

© Marc van Roosbroeck - vzw "De werkgroep 10 december 2008"

Met dank aan Messens Didier en Yves Massin van Pressphoto voor deze drie foto's

Het omgaan met het verleden: in 4 stappen onder 4 ogen - een synthese

So bald man spricht, beginnt man zu irren (Goethe)

DE PLAATS VAN DE GETUIGE EN DE ONDERZOEKER BINNEN EEN BEPAALD ACTIETERREIN

Hoe interessant zou het niet zijn mocht de gehele geschiedschrijving van WO II afstandelijk, onpartijdig en niet moraliserend zijn. Het uiten van waarde-oordelen gaat meestal ten koste van historisch inzicht. Dat mocht de grote Nederlandse historicus Lou De Jong ondervinden. Er was een tijd dat wijzen op “historisch braak oorlogsterrein” gezien werd als het goedpraten van het nationaal-socialisme: was immers niet alles al verteld? Geschiedschrijving eindigt niet en heeft behalve verdieping en nuancering behoefte “...aan samenhang, betekenis en afronding: het verhaal verschaft de middelen hiertoe...”. Niets is minder waar. Psycholoog Kees Kolthoff verwijst terecht naar Karel van het Reve die stelde dat elk verhaal, wil het naverteld kunnen worden, een “plot” moet hebben. De vraag blijft of een waarheidsgetrouw verhaal ook altijd een sluitend verhaal kan zijn¹. Wat met de macht van de bron en in hoeverre kan de keuze van de bron een opvatting in een welbepaalde richting sturen? Een gedegen literaire kennis legt de onderzoeker geen windeieren. Hoe interessant ook als een barometer van de tijd, toch blijft de inhoud van het literair werk, voor wat de feiten betreft, meestal onbruikbaar.

De geschiedschrijving is niet mogelijk zonder een voorname plaats aan de getuige toe te kennen. Getuigen zonder of met een overvloed aan betrouwbare of onbetrouwbare herinneringen. In hoeverre zijn de herinneringen authentiek? Er zijn de vroege getuigen en zij die hun herinneringen in een latere fase willen of moeten plaatsen in het geheel van de geschiedschrijving. Meestal herkennen de getuigen zich in het algemene beeld. In welbepaalde gevallen lukt dit niet. Wat zijn niet-herinneringen die toch voor herinneringen moeten doorgaan? Het getuigen heeft ook met identiteit te maken: wie en wat ben ik en waar wil ik naartoe? Hoe verder we van het conflict (de oorlog) verwijderd waren hoe meer het aantal afgelegde getuigenissen steeg. Dat kwam grotendeels omdat een toenemend aantal personen zichzelf pas als slachtoffer kon identificeren als ze hun plaats in een nieuwe “verwante groep” konden duiden. Het vervullen van die behoefte heeft

ervoor gezorgd dat naarmate de groepen “getraumatiseerden” in getalsterkte toenemen, termen als “opvang”, “begeleiding” en “therapie” opgang maakten². Zelden is de “kennis” die door deze verwante groepen samengebracht wordt een bron van wetenschappelijke rijkdom maar veeleer een probaat middel bij het behartigen van belangen (zie de groep *Voorwaarts*) of het verdedigen van posities (Statuut Ondergedoken Kind, april 1999). Moet, volgens de Franse historicus Pierre Nora het begrip *histoire* niet worden vervangen door *mémoire*³? Een ander belangrijk negatief gevolg van deze moderne geschiedstroom is het bedrog: de Brusselse Monique De Wael slaagde er een hele poos in haar verzonnen kinderjaren als Joods kind aan de buitenwereld te verkopen.

Ook de wetenschappers die de Tweede Wereldoorlog tot hun onderzoeksterrein rekenen, eisen hun plaats op in de geschiedenis en kijken toe hoe - sinds enkele decennia - een “geprivatiseerde” geschiedenisbeleving aan kracht wint. Psycholoog Kees Kolthoff schrijft dat deze vorm van geschiedenisbeleving gebaseerd is op een vorm van “protoprofessionalisering” die hij omschrijft als een “ontwikkeling waarin leken de grondhoudingen en basisbegrippen uit een beroepskring gaan hanteren”⁴. Hoe valt de opmars van deze groep, waartoe ik zelf behoor, te verklaren? Hoe gaan elk van de onderzoekers om met de begrippen “daders”, “collaborateurs”, “helden” en “slachtoffers”? Wat te doen als onderzoekers hun eigen herinneringen niet kunnen verenigen met het algemeen beeld van de geschiedschrijving? Is het mogelijk onpartijdig te zijn? In België en vooral in Vlaanderen neemt de oorlogsliteratuur en zeker de non-fictie een aparte plaats in in het boekenaanbod. Niet zelden is gekleurde literatuur beschikbaar. Zwart en wit zijn ideaal-typen voor de geschiedschrijving. Toch is er een breder scala nodig bij het onderzoek naar de mentaliteit. Hoevele ambtenaren namen in de bezettingsperiode geen afwachtende houding aan? Wat te doen met de opduikende “grijschrijverij”? Elsbeth Etty spreekt over een historiografische trend van het relativiseren

van zowel goed als fout tijdens de oorlog⁵. Waar kritiek bestaat tegen de “alledaagse exploitatie van demonstratief ongeluk in de emo-industrie” (Kolthoff)⁶ plaatsen we het nieuwe fenomeen van het banaliseren en ridiculiseren: een zoon vertelt over de “foute” vader en tast zelf de grenzen van het toelaatbare af. Hierbij krijgt de lezer de indruk in een waarheidsgetrouw verhaal ondergedompeld te worden. Als deze lezer evenwel niet over een voldoende voorkennis beschikt, is hij niet in staat het gewicht van wat neergeschreven is, te duiden. Vaak gebruiken mensen *mémoires* om herinneringen van zich af te schrijven. Tegenover de *mémoires* als middel tot zelfrechtvaardiging of -verheerlijking moeten we eveneens beducht zijn voor een feitenmanie als zou een veelheid aan details de beste garantie zijn voor het reconstrueren van het verleden.

De getuigen zelf en hoe er mee om te gaan was het oorspronkelijk opzet van deze studie. In een eerste deel van de synthese tracht ik na te gaan wat ik onder getuigen versta en hoe ik de groep getuigen opsplits. Er is de groep die de gebeurtenissen aan den lijve heeft ondervonden en de groep die zich de gebeurtenissen bij overlevering heeft eigen gemaakt. Bij elk van deze groepen onderscheiden we 3 subgroepen: de zelfzekere categorie, een groep die een zekere “afweer” tentoonspreidt, zich liever niet herinnert en een groep die om allerlei redenen weifelend tegenover de onderneming van het reconstrueren staat. Hieronder probeer ik een zekere definitie voor elk van de 3 subgroepen te formuleren en aan te tonen welke factoren hen al dan niet tot een ander kamp kunnen af- of omleiden. Het is niet onverstandig de geviseerde groep getuigen te situeren. Als het onderzoeksgebied 60 jaar achter ons ligt zijn vele getuigen voorbij de pensioenge-rechtigde leeftijd gekomen. Hoewel de onderzoeker geen therapeut is (zijn onderzoek geldt de geschiedenis van de samenleving en niet die van de mens) moet hij naast de kennis van de “tragiek van het verleden” van de betrokkene rekening houden met andere factoren zoals o.m. lichamelijke en/of maatschappelijke veranderingen, een rouwproblematiek of een zich ontwikkelend ziektebeeld.

In 1994 voltooid ik een studie met als werktitel: “De papegaai is geschoten” over een spectaculaire

2 - Jolande Withuis, *Erkenning. Van oorlogstrauma naar klaagmuur*, De banalisering van het trauma (hfst. 8), pp.213-246.

3 - Pierre Nora, *L'avènement mondial de la mémoire*, Transit-Europäische Revue 2002 en opgenomen in Kees Kolthoff, *Veilige afstand* p. 87-88.

4 - Kees Kolthoff p. 92.

5 - Elsbeth Etty in NRC Handelsblad dd. 26.02.2010 en opgenomen in het essay “Wees niet te bang voor het grijs” van Merel Boers, NRC Handelsblad dd. 30.04.2010.

6 - Kees Kolthoff p. 98.

1 - Kees Kolthoff, *Veilige afstand. De geschiedenis van oorlogsherinneringen*, Aspekt 2010, p. 105-107.

bevrijdingsactie die te Gent werd uitgevoerd op 15 juli 1944. De succesvolle actie van het plaatselijke Geheim Leger kende een dramatische afloop door de daaropvolgende en veelvoudige arrestaties. Graag gebruik ik deze studie nu als werkinstrument voor de synthese.

DE GETUIGEN

Voor het aureool van de weerstand: kleine daden laten zich soms groot verhalen

Ondanks het feit dat ik over een zekere hoeveelheid waardevolle documenten beschikte betreffende die merkwaardige daad van juli 1944 oordeelde een vriend-journalist dat een betrokkenheid “van buiten” niet uit te sluiten viel. Onder de titel “Verzetslegende blijft intrigeren” schreef hij een artikel in de weekendeditie van een lokale krant voorzien van een verzoek om nieuwsgaring. Ongetwijfeld heb ik aan mijn vriend-journalist niet alleen mijn gevoel voor nuance en relativering te danken maar evenzeer een wil tot luisterbereidheid. Op korte tijd leerde ik te onderscheiden, begrip en een inlevingsvermogen aan te kweken. Honderden telefonische oproepen getuigden ofwel van een dichte, ofwel van een verre ofwel van een verzonnen betrokkenheid bij de “aanslag”. Als kersvers “onderzoeker” lag het niet in mijn macht bepaalde stellingen te ontkrachten en anderzijds kon ik de getuigen van klaarblijkelijk verzonnen verhalen niet voorwenden dat hun verhaal mogelijk voer voor publicatie kon zijn. Een haast lege tram die zijn reistraject door de aanslag verijdeld zag bleek nu honderden personen vervoerd te hebben. Hier bleek het geen fantasie van het geheugen maar de fantasie van de overlevering. Dat de aanslag in werkelijkheid door enkele jonge twintigers en op een koelbloedige manier was uitgevoerd, sprak tot de verbeelding. Velen hadden zich geroepen gevoeld een van die plaatsen op te eisen in wat tot mythe zou verworden. Ze behoorden tot de groep met de “verkozen” identiteit. Ook de getuigen die mij hun overgeleverd verhaal verteld hadden, reageerden op hun eigen maar verschillende manier. Tot de gemakkelijkste categorie behoorden zeker zij die het “aanslag-verhaal” konden plaatsen in hun beeldvorming van de verteller die wel meer acties uit die oorlog met superlatieven overladen had. Voor die getuigen was bij deze een misverstand opgeruimd. In het slechtste geval maakte een rotsvast geloof plaats voor een bittere ontgoocheling. Instinctief voelde ik aan hoe de teleurstelling toch enigszins afgezwakt kon worden door aan bepaalde vaststaande feiten toch een wil tot verder onderzoek te koppelen. Voor het eerst leerde ik met dit gegeven om te gaan. Het maakte vooral duidelijk dat een onderzoek zonder voorkennis gedoemd was tot mislukken.

Tot de categorie van de zelfzekere getuigen behoorden ook mensen die bereid waren een heel eind en met het vooruitzicht op een mogelijke publicatie, mee te stappen. Immers, behalve de “aanslag” had het verzet meerdere acties op het getouw gezet die

mogelijk aan de vergetelheid konden worden ont-rukt. In zekere gevallen was een opdringerig “erbij horen” een duidelijk doel en streven. Zeer zeker gaf deze categorie mij in het geheel van het onderzoek de grootste kopzorgen. Het betrof een categorie waarbij sommigen niet moesten aangespoord maar eerder afgeremd moesten worden. Wat opviel was dat zelfverzekerdheid vaak kon omslaan van een twijfel van de eerder geroemde gebeurtenissen van een langzaam tot een geheel afzweren van eerdere geëvoerde daden.

De oorlog die geleefd werd

Tussen het moment van de beschreven actie (de oorlogsjaren) en het moment van de reconstructie (van de onderzoeker) ligt het moment van de interpretatie. Hoe werden de herinneringen door de getuigen bewaard en al dan niet doorgegeven? Velen kregen een afkeer voor dit verleden om allerlei redenen, hun herinneringen waren gekoppeld aan “het vergeten”.

Eerst en vooral de directe slachtoffers van de tragedie, zoals de gerepatrieerden uit de concentratiekampen. Het is pas na ruim 10 jaar onderzoek en gewapend met een zeker inzicht dat ik mij aan de studie van de gerepatrieerden heb gewaagd⁷. Vaak wordt de term “overleven” gebruikt als over de naoorlogse verwerking van WOII gesproken wordt. De voorbeelden zijn legio: een ondergedoken Joods kind, een politieke gevangene uit Buchenwald, een kind opgegroeid in een met de nazi's collaborerend milieu. Van deze personen werd gezegd dat ze overleefden en dat ze dus vaak “niet mochten klagen”. Het ‘zijn’ wordt tot een geluk gereduceerd en slechts zelden worden de trauma's belicht waarmee deze personen, vaak voor de duur van hun leven, geconfronteerd worden. Soms bleef het jaren zoeken naar mechanismen om een “pijn” draaglijk te maken. In bepaalde gevallen werd het “overleven” door de betrokkene zelf als een schuld ervaren waarop een volledig stilzwijgen volgde. Opnieuw spreken over oorlogsgebeurtenissen is voor velen een pijngrens overschrijden en de waarheid van pijn en dood nogmaals onder ogen zien. Met zwijgen kon men de pijnlijke herinneringen uit de weg gaan. Toch is het ook bekend dat “jarenlang zwijgen en er dagelijks aan denken” geen uitzondering was.

Albert Mélot, op 15 juli 1944 bevrijd uit de klauwen van de Duitsers, was niet tot praten bereid. Zijn weigering had te maken met de dood van zijn ouders en een zus in Duitse kampen, als vergelding voor zijn bevrijding in Gent. De getuige heeft het volste en unieke recht om niet op het verzoek van de onderzoeker in te gaan. Daarbij laat hij een unieke kans liggen om eventueel een unieke reconstructie te maken, en definitief vast te leggen wat daarvoor in andere, buiten zijn wil tot stand gekomen publicaties, wordt opgetekend. De hardnekkigste redenen om aan de kant te blijven behoren zeker

tot het domein van “de pijn en het gemis” en vaak ook de schroom voor een nog onbekend verleden. Hoewel de getuige zelf beslist hoe en in welke mate hij in het onderzoek meestapt, toch is het vaak de omgeving die zijn beslissing stuurt. Familie? Vrienden? Het is duidelijk dat iemand die zelf aan de kant blijft staan noodgedwongen de versie van de ander stilzwijgend aanvaardt. Lang niet altijd kan hij sprakeloos blijven en volharden. Niet alleen de buitenwereld stuurt verkeerde signalen, de stille getuige draagt er eveneens toe bij dat een palet met gekleurde herinneringen ontstaat. Hoe langer het stilzwijgen aanhoudt, hoe groter de kans dat een eindversie in haar globaliteit, vele sporen van andere verhalen in zich draagt. Niet zelden wil de fictionele herinnering, een herinnering die naar een ander en bestaand model is geschapen, de bovenhand halen. Vaak wordt verwezen naar de oudste geschreven documenten die van een actie bestaan. Bij de uitvoering van de “aanslag” waren 6 personen betrokken. Door het definitief vastleggen van de feiten, niet langer dan 6 maanden na de “aanslag”, ontspon zich een hardnekkig getwist die de betrokkenen op voet van oorlog met elkaar deden leven: de vraag gold wie in feite de beide Duitsers had gemold.

Lang heb ik mij de vraag gesteld hoe ik zou reageren als pakweg 3 vorsers mij een getuigenis zouden willen ontlokken over mijn vader, die zelf een oorlogsinvalid was. Ik ben ervan overtuigd dat ik in mijn toegevendheid en in het belang van de wetenschap zeker met een van de onderzoekers “zou meegaan”. Hoe zou mijn keuze bepaald worden voor wat de opleiding, achtergrond of ideologie van de onderzoeker betreft? Bij de bespreking van de contactname met de getuigen kom ik zeker op dit uitermate belangrijk item terug.

De ontbrekende schakel die niet altijd een oude liefde is

Net zoals bij de categorie van de zogenaamde “overlevers” die tegen wil en dank getracht hebben het verleden een “bepaalde” plaats te geven zijn er mensen die zich pas na een kort of lang inlevingsproces overgaven tot deelname. Ook hier waren de omgevingsfactoren vaak cruciaal en doorslaggevend. Jean Duhamel, de groepschef die de aanslag had uitgevoerd, vroeg mij een oude liefde uit de oorlogsjaren op te sporen. Slechts na enkele dagen kwam Julienne op haar weigering, hernieuwde contacten met Jean aan te knopen, terug. Deze contacten resulteerden uiteindelijk in een intense vriendschap met de hele familie en het was uitgerekend Julienne die zou waken bij het sterfbed van Jean, ruim 2 jaar na het eerste hernieuwde contact.

Zowel Jean als Julienne worstelden met een tragisch verleden. Julienne onderging een tiental dagen de terreur van de *Geheime Feldpolizei* te Gent terwijl haar beste vriendin Simonne, tevens vrouw van Jean en uit Ravensbrück gerepatrieerd, op 30-jarige leeftijd stierf. Op uitdrukkelijk verzoek

7 - Tentoonstelling Caermersklooster Gent van 13.05 tot 29.06.2005 door het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen n.a.v. de publicatie “Schrijven in de schaduw van de dood”.

van Jean Duhamel werd ook Albert Mélot tenslotte bereid gevonden een reconstructie van de hele oorlogsplaat van 1944 te maken. Alle ingrediënten waren aanwezig. De weifelende groep heeft voor de onderzoeker een zetje nodig en waarom ook? Naarmate het onderzoek vordert worden hindernissen minder snel verteerd. Vooral in deze categorie kwam het voor dat ik, gewapend met documenten, flarden herinneringen een of meerdere “nieuwe” bestemmingen moest geven. Het “verkeerd plaatsen” van personen, feiten en data was het perfecte voorbeeld van de belemmeringen die opgetreden waren bij het verdringen. Bij een zogenaamde herbeleving kwam er meestal een grote denkoefening aan te pas.

Werkt de onderzoeker geheel onafhankelijk of is hij door bepaalde omstandigheden uit zijn eigen verleden, betrokken partij? In mijn persoonlijke geschiedenis liepen slechts kleine radertjes van de aanslag naar mijn familie, niet genoeg om hen bepaalde aandelen te laten opeisen. Vooral een veelvoud aan oudere generaliserende publicaties en mijn bereidheid tot diepgang deden enkele van mijn contactpersonen besluiten hun aanvankelijke weerstand tegen de “onderneming”, op te bergen.

Besluit

Deze 3 categorieën konden ruimschoots evolueren, schuiven in ruimte en tijd. Het geheugen is vaak een onbetrouwbare compagnon. Het werkt als een zeef: wat is gebleven en wat is verdwenen? De fantasie van het geheugen bij de zelfverzekerden (de overtuigden of “believers”) kon soms best een referentiekader gebruiken. Zoals ik al schreef konden gelatenheid en een volstrekte stilte het resultaat zijn van een onverwachte wending doordat de familiegeschiedenis aanvankelijk “anders” was ingekleurd geweest. Met de tweede en de derde categorie: zij die afweerden en zij die weifelden viel het beste resultaat te behalen. Ze luisterden naar het opzet, waren getuige van de voorkennis en bepaalden onderling hun strategie die hen samen met de onderzoeker in “een project” dreef. Naarmate het onderzoek vorderde waren velen bereid, ook de niet-directe slachtoffers, het verhaal van de anderen te aanhoren en op die manier te ontdekken aan welke drama’s men soms was ontsnapt. Dit was in hoofdzaak het geval bij de voormalige ondergedoken Joodse kinderen.

IN 4 STAPPEN ONDER 4 OGEN

De voorbereiding

Bij de voorbereiding van een gesprek met een later te contacteren persoon waarbij delicate zaken uit het verleden besproken worden dient een grote kennis van het onderwerp vooraf te gaan. Een zo ruim mogelijke kennis van het onderwerp zal, zo zal blijken, toelaten de drempel voor de geïnterviewde laag te houden. Anno 2010 kan het internet contacten bespoedigen maar het vergaren van de nodige kennis zal - in weerwil van wat velen denken - niet via

dit medium kunnen geschieden. Wat verstaat men onder betrouwbare informatie en op welke manier kan men die verkrijgen?

Wat verstaat men onder een journalistieke stijl? Ik herinner me de publicaties van een freelance journalist in een Vlaamse kwaliteitskrant met onderwerpen uit WOII. Lang vroeg ik mij af of deze teksten voortkwamen uit een persoonlijke dan wel een opgedrongen keuze. Pas na jaren van onderzoek en de veelvoud van zijn publicaties kon ik oordelen dat de journalist de vinger op een persoonlijk gekneld familiaal verleden legde door het gebruik van termen als “een stuk huisvlijt” (boek over verzet) of “een clubje veteranen” (vereniging van verzetsstrijders). De doorsnee lezer kon deze diepgaande analyse niet maken. In Vlaanderen worstelen de “repressiekinderen” nog steeds met een onverwerkt verleden. In tegenstelling tot Wallonië vinden we in ons huidig Vlaams politiek landschap hiervan de weerklink. Kortom: er zijn verhalen die door hun journalistiek gehalte slechts “vullen” en geen “navulling” behoeven. In dit essay wil ik aantonen hoe deze goedkope en vluchtige (soms gevaarlijke mits foutieve) manier van aanbrengen haaks staat op de vaak moeizaam tot stand gekomen neerslagen van getuigenissen.

Contact

Het opsporen van een te contacteren persoon kan op verschillende wijzen. De wet op de privacy heeft het de onderzoeker beslist niet gemakkelijker gemaakt. Waar de wet malafide praktijken aan banden moest leggen werd de onderzoeker, vervuld van de beste bedoelingen, ruimschoots in zijn onderzoek geremd. De praktijk leert evenwel dat het uitbouwen van een groot netwerk en veelvuldige en onderhouden contacten met andere vorsers, veel kunnen helpen.

Een telefonisch contact is mogelijk maar laat niet toe wat een geschreven aanvraag kan inhouden: een klare en duidelijke opsomming met de uiteindelijke wens - en het onderstrepen van een eventuele noodzaak - een afspraak te regelen. Uiteraard zal de stijl en de inhoud van de brief bepalen in welke mate de geadresseerde bereid is tot medewerking. In de brief geeft de onderzoeker bepaalde items weer die hem van zijn kennis overtuigen. De nauwkeurigheid en de aandacht voor het precies weergeven van personen, feiten en data is cruciaal. Door slechts een gedeelte van zijn verworven kennis mee te delen heeft de onderzoeker het vermogen de nieuwsgierigheid van de persoon op te wekken. Niet zelden is een gevoel van empathie en betrokkenheid een grote meerwaarde. De geadresseerde bezit het vermogen af te leiden of de aanvrager een spontane zij het een geforceerde keuze heeft gemaakt. In een snel evoluerend medialandschap is het belangrijk van bij de aanvang te onderstrepen hoe de gegevensverwerking zal gebeuren: betreft het een journalistiek verslag of krijgt de lezer de indruk dat hij/zij “meegenomen” zal/kan worden in een langer diepgaand proces.

Confrontatie

In deze fase wordt bepaald of dit zagezegd langer diepgaand proces haalbaar is en in hoeverre van een “verwerkingsproces” sprake kan zijn. Interviewtechnieken kunnen aangeleerd worden maar vaak spelen andere definieerbare factoren een grotere rol: de presentatie, de aanpak, de beschikbaarheid van documenten en... de luisterbereidheid. Zelfs met de nodige intellectuele bagage die het vooronderzoek opgeleverd heeft, blijft het de taak van de onderzoeker een luisterend oor te bieden. De luisterbereidheid ligt in veel gevallen aan de basis en de opvolging van een goed gesprek vloeit vanzelf over in een gecontroleerde luisterbereidheid. Immers zal de ondervrager - bij het vernemen van een foute voorstelling van informatie - op een diplomatische wijze moeten ingrijpen. Heel belangrijk blijft de vertrouwenskwestie: naarmate het gesprek vordert kan een vroegtijdige vertrouwensband tussen de interviewer en de geïnterviewde ontstaan. Hoelang de onderzoeker een vreemdeling blijft die in andersmans privéleven duikt bepaalt hij zelf. Niet zelden komt het voor dat zelfs de privésfeer van de onderzoeker prijsgegeven wordt. De relatie tussen de ondervrager en de ondervraagde blijft ernstig maar een gevoel van “op gelijke voet behandeld worden” geeft het gesprek een vlotter en aangamer verloop.

Na het gesprek dient de onderzoeker minutieus met het vergaarde materiaal om te gaan. Elke nieuwe afspraak weegt de geïnterviewde af aan de discretie die de ondervrager al dan niet heeft nageleefd. Geheel terecht wordt onderzocht of de ondervrager in staat is de persoonlijke levenssfeer van de betrokken personen te eerbiedigen en met zijn/haar verleden op de meest subtiele manier om te gaan. Niet zelden wisselen de betrokken personen hun ervaringen uit waarbij ze de onderzoeker op zijn *mérites* kunnen beoordelen.

Verslag of publicatie

In het journalistieke vak blijft de reproductie van gegevens een van de moeilijkste opdrachten. Het is haast onmogelijk foutloze teksten weer te geven omdat het tempo en de duur van de opname tot een strict minimum worden herleid. Vaak is scoren de hoofdzaak en de verscheidenheid aan onderwerpen laat de schrijver niet toe diepgaand op de materie in te gaan. Hoewel ze in een gedrukte vorm verschijnen blijven de artikelen vluchtig van aard. Anders is het met de registratie en de uitwerking van getuigenissen. Doordat de contacten tussen de onderzoeker en de ondervraagde worden bestendig en naarmate het moment van publiceren in zicht komt, is een getrouwe weergave van het geregistreerde het einddoel. Dit betekent dat de fatsoenlijke onderzoeker de plicht heeft het getuigenis aan een strenge en kritische blik te onderwerpen. In het beste geval kan de lezing van de tekstdelen die op de ondervraagde van toepassing zijn, eveneens en liefst door deze laatste gebeuren. Een voordeel hier-

bij is dat de ondervraagde met de grootste zekerheid in een dergelijk onderzoeksproject - nooit vrij van emotie - stapt wat voor de onderzoeker - in het geval van hernieuwde contacten - altijd een pluspunt betekent. Met de lancering van "De papegaai" in 1994 had ik slechts het voornemen "een opheldering" uit te brengen. Vandaag kijk ik met genoeg terug op de ononderbroken jaarlijkse contacten die ik steeds met Albert Mélot heb onderhouden.

ALGEMEEN BESLUIT

De optelsom van deze 4 stappen maakt het zo vanzelfsprekend en anderzijds toont het ook de grote moeilijkheid waarvoor vele vorsers geplaagd worden. In de praktijk zijn er slechts weinigen die - o.m. door een gebrek aan tijd en bereidheid tot continuïteit - in hun opzet slagen. De doorzetter wordt beloofd: het vaak monotone archiefwerk krijgt een aangename bijklank als een persoonlijk gesprek op het opzoekingswerk kan volgen. Twee voorwaarden moeten hierbij worden voldaan. Vooreerst moet men bereid zijn deze bezoeken - ook al valt een mislukking niet uit te sluiten - als een leerrijke ervaring op te vatten. Vooraleer tot de kern van het onderzoek - het gekozen onderwerp - door te dringen staat de interesse voor de mens, in zijn meest verscheiden vorm, centraal. Verder kan, in het gunstigste geval en met de beste kans op slagen, een band van wederzijdse verstandhouding tussen de ondervrager en de ondervraagde ontstaan. Vertrouwen schept een band en toch is het bewaren van een zekere distantie niet slecht. Bij elk goed contact slaagt de onderzoeker erin zijn kennis van de materie aan een gepaste vraagstelling te koppelen. Het is bekend dat men op school veel kan leren maar dat de studie van het leven pas erna begint. Het is ook die ervaring die leert dat die "welbepaalde interesse" waarnaar gepeild wordt wel bij eenieder, maar zich doorgaans op verschillende tijdstippen in de levensfase aandient. Net zoals bij de aanhef van een brief is de wijze waarop en hoe iemand aangesproken wordt cruciaal en stuurt het verdere verloop aan een bepaald tempo in een bepaalde richting. Voor zijn laatste opdracht trekt de onderzoeker alle registers open waarbij hij de archivalische en documentaire kennis met de empirische kennis laat ineenvloeden. In een allerlaatste fase gebruikt de onderzoeker zijn verstandkennis die hem toelaat alle stukjes van de puzzel in elkaar te laten passen.

Geschiedenis is weten waar men zich bevindt en waar men heen zal gaan. Zo moeten we strijden tegen de kwetsbaarheid die het niet kennen van onze geschiedenis kan genereren. De reconstructie van het verleden is nodig voor een goed inzicht in het heden en een efficiënte anticipatie van de toekomst, schreef Jaap Kruithof. In de relatie tot het verleden verwees hij naar de twee extreme polen waarbinnen we ons bevinden: 'alles vergeten' tegenover het 'niets mogen vergeten': *...De hele werkelijkheid kan niet overgeheveld worden naar het menselijk bewustzijn. De doelstelling dat wat was of is bewust moet zijn en blijven is illusorisch. Zo werkt het*

*menselijk brein niet. Een totaal, allesomvattend en absoluut geheugen behoort tot het wensdenken*⁸...

Het omgaan met het verleden wordt helaas vaak van buitenaf begrensd. We kennen het fenomeen van het banaliseren. Eind 2003 was ik ongewild de laatste bezoeker bij het graf van Simonne Verhelle op het Campo Santo te Sint-Amandsberg. Zij was een der grootste verzetsvrouwen uit Oost-Vlaanderen. Het gaf een bijzonder vreemd gevoel vast te stellen hoe haar grafsteen als enige overeind was gebleven in een pas omgewoelde streek begraafplaats. Het was vreemd maar misschien kwam het juist door het opschrift "politieke gevangene" dat de grafsteen aan de nietsontziende opruimingswoede van de bergingsdienst was ontsnapt. Zelfs als een van de ontruimers hiervoor om genade had gebeden, was het slechts van korte duur geweest. Nauwelijks enkele dagen na mijn bezoek viel ook haar laatste rustplaats aan de "bergers" ten prooi. Als ik een onrecht voelde opborrelen was dit een gevolg van de opgedane kennis over haar kort maar combattief leven waarmee, door het verwijderen van de grafsteen, ook de verwijzing naar de geschiedenis van deze vrouw wegviel. Het volstaat dus niet om te schrijven alleen. Het is precies door zijn engagement dat de onderzoeker op dit onrecht kan wijzen. Hij moet, met uitzondering van zijn pen, ook met andere wapens strijden. In deze laatste strijd staat hij vaak alleen.

Zelf reken ik het onderzoeken bij het engagement van mijn bestaan. Tot de meest intense momenten ervaar ik de gesprekken met de voormalige ondergedoken Joodse kinderen. Zovele woorden om zovele kwellingen te duiden. Hoe ervaart men de aanblik van een foto met lachende en spelende kinderen die onwetend zijn van het grote gevaar dat dreigt: *...unbeknownst to them were diabolical forces at play that eventually put a brutal end to their world...* Hoe groot de heilzame werking ook kan zijn, toch is het soms beter uit de cirkel van de lotgenoten te breken en het eigen verhaal in een bredere context te duiden: *...ce qu'il y a de plus guérissant pour moi, c'est que vous considérez ce passé comme le vôtre aussi...* Een vorser heeft een pen en tracht daarmee deze wereld, gekenmerkt door pijn en gemis, onder woorden te brengen. Voor de diepe zielenroerselen zal hij altijd een buitenstaander blijven.

Aan de basis van mijn interesse voor de oorlogs geschiedenis lag mijn moeder. Als jonge vrouw was zij vaak in contact gekomen met personen die van ver of van dichtbij betrokken waren bij de aanslag van 15 juli 1944 te Gent. In januari 2005 werd zij in een Gents ziekenhuis opgenomen waar ze na enkele dagen overleed. Het verwerkingsproces viel midden in de gesprekken die ik met een voormalig ondergedoken Joods meisje en in afwachting van

een nieuwe publicatie, voerde. Tussen het vergeten en het herinneren zocht ook zij naar haar familiaal verleden, tevens een innerlijke zoektocht. Tijdens die gesprekken - hoe intens en helend ook - was er niets anders dan "gemis": gemis om wat zo lang en zo kort geleden verdwenen maar bespreekbaar was: En toch was het nog niet direct het afwezige maar meer nog het diepmenselijke dat als grote kracht in onze gesprekken verborgen zat.

Gent mei 2010,
Marc VERSCHOORIS
Lector Hogeschool Gent

Gekleurd verleden Familie in oorlog

Tentoonstelling
26 november 2010 - 25 april 2011
Kunsthof Sint-Pietersabdij
www.gent.be/spa

De tentoonstelling *Gekleurd verleden*. Familie in oorlog zoomt in op de meest traumatische gebeurtenis van de twintigste eeuw: de Tweede Wereldoorlog. Mensen die de oorlog meemaakten vertellen in het najaar van 1944 over hun belevenissen. Het zijn gekleurde vertellingen die het grote verhaal van de oorlog - de belangrijke gebeurtenissen, de structuren, de cijfers - een menselijk gelaat geven.

Gekleurd verleden. Familie in oorlog is een tentoonstelling waarin de complexe geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog wordt benaderd als mensenwerk. Hoe reageren gewone mensen in een ongewone tijd? Na de Duitse inval in België gaat de bevolking al gauw terug over tot de orde van de dag. De meeste Belgen proberen de bezettingstijd zo goed mogelijk te overleven. Ze staan niet achter de nieuwe machthebbers en hun maatregelen, maar passen zich aan de nieuwe omstandigheden aan: ze ondergaan de oorlog. Een minderheid echter neemt bewust stelling en steunt de bezetter of gaat er actief tegen in verzet. Tijdens en ook na de oorlog zullen ze de gevolgen van dat engagement dragen. Nog anderen, vooral Joden, worden slachtoffer van de alles verslindende rassenhaat van het naziregime.

Gekleurd verleden. Familie in oorlog legt de nadruk op dit veelkleurig verleden. Het uitgangspunt ervan is: oorlog dwingt tot keuzes. Die keuzes kunnen ook na 65 jaar de bezoeker moeilijk onverschillig laten.

Organisatie:
Kunsthof Sint-Pietersabdij, Soma-Ceges & Instituut voor Publieksgeschiedenis Universiteit Gent

8 - Jaap Kruithof in: *Ethische, filosofische en politieke aspecten van het vergeten, vergeven en verzoenen*, opgenomen in *Het gewicht van het oorlogsverleden*, door José Gotovitch & Chantal Kesteloot (red.), Gent, Academia Press, 2003, p. 174.

Opstand Sobibor 14 oktober 1943 – 67 jaar geleden

SELMA DE VROUW DIE SOBIBOR OVERLEEFDE

Ad van Liempt

Dit boek is voor een belangrijk deel gebaseerd op een uitvoerig interview dat Ad van Liempt had met Selma Engel-Wijnberg, een van de weinige Nederlanders die de opstand van 14 oktober 1943 in het vernietigingskamp Sobibor overleefde.

Een groep gevangenen, onder leiding van Alexander Petsjerski luitenant van het Rode Leger die de voornaamste plannen had ontworpen, wist een groot gedeelte van de SS-kampstaf te doden. Ongeveer 365 andere geïnterneerden konden ontsnappen. 150 die de moed niet meer konden opbrengen of niet wilden mee ontsnappen bleven achter. 80 anderen werden gedood tijdens de ontsnappingspoging, in het gevecht of kwamen om in het mijnenveld. Later werden 170 van de ontsnapt terug opgepakt en doodgeschoten. Van de ruim 170.000 Joden die in Sobibor zijn vermoord, kwamen er ongeveer 33.000 uit Nederland. Van hen zijn vrijwel alle namen bekend, dankzij de nauwgezette administratie in Westerbork.

In 1951 heeft Selma Nederland, haar vaderland, gans ontgoocheld achtergelaten en woont sinds 1957 in de Verenigde Staten. Zij deed haar verhaal aan Ad van Liempt in 2009 in haar woning in Branford, Connecticut. Tegelijkertijd had de auteur ook gesprekken met dochter Lidy en kleindochter Tagan. Dit alles werd gefilmd. Samen met eerder gemaakte opnamen van Cees Labeur - deze had in 1983 voor het tv-programma Hier en Nu een reportage maakte over het Sobibor-proces in het Duitse Hagen-. In deze reportage kwam ook een interview voor uit die periode met Selma en haar man Chaim. Dit alles werden nu vastgelegd op de dvd die bij het boek geleverd wordt.

Uit de eerste gesprekken die auteur Ad van Liempt had met Selma blijkt meteen dat zij – zoals vele overlevenden, voor een groot deel deze verschrikkelijke periode uit haar leven heeft verdrongen. De auteur heeft om de herinneringen van Selma aan te vullen, o.m. gebruik gemaakt van vroegere interviews met Selma en haar man Chaim Engel, van de getuigenissen van Thomas „Toivi“ Blatt en het standaardwerk over Sobibor van Schelvis. Verder deed hij heel wat archiefwerk in het Nationaal Archief Den Haag.

Selma Wijnberg werd op 15 mei 1922 geboren als jongste van de vier kinderen in het gezin Samuel Asser Wijnberg en zijn vrouw Alida Nathans. Ze had drie oudere broers. Eerst had de vader een borstelfabriek in Groningen, later trok hij naar Zwolle en nam er een hotel over. Het ging de familie goed, vader Wijnberg liet een nieuw hotel bouwen. Het enige koojsere hotel in de omgeving en erg in trek bij Joodse

Ad van Liempt Selma De vrouw die Sobibor overleefde

kooplieden die de Zwolse naar de markt kwamen. Het werd beschouwd als het centrum van het Joodse economische en culturele leven in Zwolle. De Joodse gemeenschap telde toen zowat 800 inwoners.

In 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen.

In december 1942 werd Selma, na een korte onderduikperiode in Utrecht en later in De Bilt, gans toevallig gearresteerd door de meedogenloze Jodenjager Jan Smorenburg, de nachtmerrie van alle Joodse onderduikers in Utrecht en omstreken. Meteen werd ze doorgestuurd naar de gevangenis in Amsterdam. In februari 1943 werd ze overgebracht naar kamp Vught, op 31 maart naar Westerbork en op 6 april 1943 werd ze op transport gezet naar Sobibor.

Selma maakt er kennis met de Pool Chaim Engel haar latere echtgenoot. Na de opstand van 14 oktober 1943, komen beiden via Odessa op 1 juni 1945 terug aan in Nederland. Hun ervaringen tijdens deze periode heeft Selma opgetekend in een dagboekje. Na enkele dagen rondlopen vinden ze uiteindelijk, tegen betaling, onderdak bij Stefka en Adam in het dorpje Rakolupy. Het is enerzijds een periode van verwerking van wat ze de laatste maanden hebben meegemaakt en anderzijds het elkaar ontdekken. In april 1944 blijkt Selma zwanger. Door problemen allerlei moeten ze verhuizen en weer verhuizen... Op 9 oktober 1944 wordt hun zontje Samuel geboren. Na de oorlog wilde ze de hele oorlog zo snel mogelijk vergeten en gooide haar aantekenboekjes weg. Per toeval bleef er één bewaard. Dit korte maar indrukwekkende verslag is integraal opgenomen in het boek.

Op 1 juni 1945 komen Selma en Chaim aan in Nederland. Buiten haar broer Bram en zijn echtgenote had haar familie de oorlog niet overleefd. Moeizaam proberen ze een nieuw leven op te bouwen. Naast al het menselijke leed krijgt het koppel, alsof het nog niet genoeg geweest is te maken met de Zwolse ambtenarij gesteund door hoofdcommissaris van politie Lettinck. Chaim, kreeg als Pools staatsburger geen verblijfsvergunning. Voor hem brak een nieuwe oorlogstijd. Gezien de situatie, was hij verplicht in het bevrijde Nederland, spijs zijn voorgeschiedenis, in Amsterdam onder te duiken. Na heel wat administratieve rompslomp mocht het echtpaar Engel –Wijnberg uiteindelijk toch in Nederland blijven. Ze doen nog een uiterste poging om een nieuw leven te beginnen, de liefde voor Nederland was echter meer dan zoek.

In 1951 besluiten ze naar Israël te gaan. In 1957 wijken ze uit naar de Verenigde Staten, het land dat van begin af de voorkeur genoot van Chaim. Later zullen nog enkele malen naar Europa terug keren naar Duitsland, om op het Sobibor-proces in Hagen, te getuigen tegen de kampbeulen van het voormalige vernietigingskamp.

Dochter Lidy en kleindochter Tagan willen de last van de permanente herinnering van zich afsnijten en besluiten ieder op hun beurt de lijdensweg van toen van ouders en grootouders te volgen. Het werd het verhaal waardoor zij nu leven.

In 2003 overlijdt Chaim aan longontsteking. Selma haar wereld is kleiner geworden en berust in de herinnering.

EPILOOG

Maandag 12 april 2010 was Selma Wijnberg spijs alles, toch op uitnodiging van de Nederlandse regering, aanwezig bij de herdenking van de bevrijding, 65 jaar geleden, van het kamp Westerbork. Met dubbele gevoelens zette ze na zoveel jaar voet op Nederlandse bodem. Abraham (Ab) Klink, toenmalig minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, bood bij deze herdenkingsplechtigheid, officieel namens de regering, excuses aan voor het onrecht dat Selma en haar man na de oorlog is aangedaan.

Maar voor Selma Wijnberg komen die excuses te laat: *“Ik had liever gehad dat Nederland mij destijds als Nederlandse overlevende had erkend. Mijn hele familie is uitgemoord. Ik had hier niets meer. Het valt niet goed te maken wat er in de oorlog is gebeurd. Ik heb mijn leven aan mijn man te danken. Ik hoef al deze attenties niet.”* Selma werd tijdens deze gelegenheid benoemd tot ridder in de orde van Oranje Nassau.

Sobibor

Selma de vrouw die Sobibor overleefde

Ad van Liempt, uitg. Verbum Laren (Nederland), Holocaust bibliotheek, 2010, Gebonden, ca. 120 bladzijden, foto's, prijs € 16,95 ISBN 978 90 74274 42 5

Meer over Sobibor en de Aktion-Reinhardt. o.m.

1. *Vernietigingskamp Sobibor*, Jules Schelvis, uitg. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam; 1993; 542p. ISBN 90 6707 319 9

Ontsnapping uit Sobibor, Richard L. Rashke, uitg. In den Toren, Baarn ;1984; 378p. ISBN 90 6074 114 5

Sobibor : The Forgotten Revolt - A Survivor's Report [Paperback]
Thomas Toivi Blatt, Issaquah, WA: H.E.P.; 1996; 52p. ISBN 0 96494420 0

From the ashes of Sobibor. A Story of Survival, Thomas Toivi Blatt (Paperback), Northwestern University Press; 1997; 242 p. ISBN 9780810113022

De duisternis tegemoet; Bekentenissen van Franz Stangl, commandant van Treblinka en Sobibor, Gitta Sereny, Manteau Brussel & Den Haag;1975 ISBN 90223305007

2. Stichting Sobibor info@stichtingsobibor.nl

Nederlands instituut van oorlogsdocumentatie (NIOD) info@niod.nl
↳ Sobiborinterviews.nl

3. Documentaire film:
SOBIBOR, 14 oktober 1943, 16u
De film wordt in België verdeeld door Paradiso Filmed Entertainment, Poverstraat 82, 1734 Relegem, gudrun@paradiso.be, duur 90'

Speelfilm:
Escape from *Sobibor* (USA 1987) (DVD 2006) 150'

Paul DE KEULENAER

lid van de Raad van Bestuur

Pas na 6 september 1965, twintig jaar nadat de poorten van het voormalige kamp werden gesloten, kreeg de wereld aandacht voor site. Reden was het proces in het Duitse Hagen waarop twaalf voormalig SS'ers die in Sobibor hadden gediend, zich voor een rechter moesten verantwoorden.

Om van de site een plaats van herinnering te maken werd een monument opgericht dat bestond uit drie onderdelen. Het eerste was een muur waarop een tekst werd aangebracht. Bij de overlevenden zorgde deze echter voor veel commotie zou en later vervangen worden.

Rechts van de muur werd een pad aangelegd, dat ongeveer honderd meter het bos in liep. Aan het einde hiervan, op een open plek, omgeven door sparrenbomen, waar vermoedelijk de gaskamers gestaan hebben, werden twee werken van de kunstenaar Mieczysław Welter geplaatst. Een grote steenen kubus die symbool staat voor een gaskamer, en een beeld van een moeder met kind.

Ongeveer vijftig meter achter deze werken, is er een grote, ommuurde "Asheuvel", een ontwerp van de Poolse architect Romuald Dylewski. De heuvel bevindt zich op de plek waar as en botresten werden gevonden. De Asheuvel heeft hiermee de symbolische betekenis van een immens graf.

Op de gedenkmuur, pal voor het museum, heeft men dan na de eerdere commoties, in het Pools, Engels, Hebreeuws, Jiddisch, en Nederlands op bronzen platen, volgende herinneringstekst geplaatst.

OP DEZE PLAATS BEVOND ZICH
IN DE JAREN 1942-1943
EEN VERNIETIGINGSKAMP
WAAR DE NAZI'S
250.000 JODEN
EN ONGEVEER 1000 POLEN
HEBBEN VERMOORD.
OP 14 OKTOBER 1943 KWAMEN
DE GEVANGENEN IN OPSTAND.
ZIJ OVERMEESTERDEN
HUN BEWAKERS EN ENKELE
HONDERDEN GEVANGENEN
SLAAGDEN ER IN TE ONTSNAPPEN.
NA DE OPSTAND WERD
HET KAMP OPGEHEVEN
"O AARDE !
BEDEK MIJN BLOED NIET
JOB 16 : 18

Later werden nog een Duitse, Slowaakse en Franse plaat aangebracht.

In 2003, werd naast het herinneringsmonument de Gedenklaan aangelegd, op de plaats waar men denkt dat het pad liep waarlangs de 170.000 ter dood veroordeelden naakt de weg moesten afleggen alvorens in de gaskamers te worden gedreven. Door de Joodse werkgevangenen werd het indertijd cynisch 'Himmelfahrtstrasse' genoemd. Aan de gedenklaan leggen of plaatsnabestaanden een steen, ter nagedachtenis aan hun omgekomen familieleden en/of vrienden.

In 2006 werd voor de bezoekers, de jeugd, de scholen gans in het bijzonder een educatiepad aangelegd. Deze weg loopt over het kampterrein. Op verschillende punten, en in drie talen, wordt de bezoeker informatie verschaft over ligging en indeling van het kamp.

Sobibor is vandaag meer een plaats van herinnering en bezinning dan een museum, waardoor ook deze plaats een universeel karakter krijgt.

Paul DE KEULENAER

Sport in Nederland tijdens W.O. II

Op korte tijd verschenen twee boeken over de sport in Nederland tijdens de 2° Wereldoorlog: een populair en onvolledig van Ad van Liempt en Jan Luitzen(1), een wetenschappelijk en degelijk van André Swijtink(2).

Swijtink herwerkte zijn proefschrift uit 1992 en vulde het aan. Hij toont aan dat de sport tijdens de oorlog een opmerkelijk revival kende: de ledenaantallen van de sportbonden groeiden spectaculair en in 1943 werden dubbel zoveel plaatsbewijzen verkocht aan supporters als in 1940: 8 miljoen tegenover 4 miljoen. De bokssport bloeide als nooit tevoren en in 1944 hadden de Nederlandse dames met o.m. Fanny Blankers-Koen 6 van de 13 wereldrecords atletiek in handen.

De sport fungeerde dus als uitlaatklep en de Duitse bezetter zag dit graag gebeuren. Die beschouwde de sport ook als belangrijk voor de lichamelijke ontwikkeling van “weermannen” en van “noordrasmeisjes”.

Swijtink vertelt ook over de sportbetrekkingen tussen Nederland en Duitsland voor, tijdens en na de oorlog: er werden vraagtekens gezet bij de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn, maar uiteindelijk gingen bijna alle sporters ernaar toe. Tinus Osendarp, toen de snelste blanke sprinter, werd twee keer 3°, op de 100 en de 200 m, telkens achter twee zwarte Amerikanen. Op het podium stond hij dus naast Jesse Owens, die vier medailles won. Hitler feliciteerde hem niet, maar hij deed dat bij bijna geen enkele winnaar, nadat het I.O.C. hem verplicht had iedereen of niemand te feliciteren.

Vanaf september 1941 mochten joodse Nederlanders niet meer op sportvelden komen en vervolgens ook geen lid meer zijn van sportverenigingen. In totaal ging dit om duizenden sporters, o.m. topturners, roeiers, atleten. In Amsterdam trokken 3 voetbalclubs hun 29 elftallen terug uit competitie, in Rotterdam was Sparta de club met de meeste joden.

In de doorgangskampen van Vught en Westerbork en in het vernietigingskamp van Auschwitz werden in 1943 nog boks- en voetbalwedstrijden gehouden. In 1942 speelden 30 Nederlandse topvoetballers in de Duitse competitie en in 1943 werd in Berlijn een voetbalwedstrijd gespeeld tussen Nederlandse en Vlaamse dwangarbeiders.

De wielersprofs Arie van Vliet, Jan Derksen, Kees Pelenaars, Cor Wals en Gerrit Schulte reden baanwedstrijden in Duitsland. De stadia waren uitverkocht, de renners verdienden veel geld: 100 gulden per week, tot 400 Rijksmark per wedstrijd. Het motto was: “Een sportman bemoeit zich niet met politiek”. Deze uitspraak kwam van Gerrit Schulte, wereldkampioen achtervolging (188-189). Ook de bokkers verdienden goed hun brood(189-197). Bij

de atleten Tinus Osendarp en Wim Slijkhuis wordt niet gesproken over geld: in principe waren het amateurs.

Osendarp was de meest prominente Duitsgezinde sporter. In Berlijn had hij bij de Olympische Spelen niet alleen schitterend gelopen, hij haalde namelijk twee keer brons met 10”5 en 21”3 en stond dus telkens naast viervoudig winnaar Jesse Owens op het podium, maar hij had er definitief sympathie opgedaan voor het nationaalsocialisme. Tijdens de oorlog werkte hij mee aan het opsporen van politieke tegenstanders van de Duitsers.

Cor Wals was de fanatiekste onder de renners: hij sloot zich aan bij de Waffen-SS.

Elke sport had wel enkele overtuigde NSB'ers. Dit gold ook voor de sportjournalisten en voor de Nederlandse Omroep: Deutschfreundlichkeit was eerder de regel dan de uitzondering.

De enige uitzondering waren de illegale bladen, die sport in oorlogstijd als een irrelevant en verwerpelijk tijdverdrijf beschouwden en er dus zelden over schreven.

Er was ook verzet bij de supporters, zeker tegen collaborerende NSB'ers: baanrenner Cor Wals, topsprinter Tinus Osendarp, tennisser Tod Hughan werden uitgedjouwd omwille van hun lidmaatschap van Duitsgezinde organisaties. Deutschfreundliche ijs-hockeys en voetballers werden weggepest uit hun verenigingen. Clubs die openlijk anti-Duits waren, zoals de rooms-katholieke voetbalclub 's-Heerenberg, werden ontbonden. Maar de meeste bonden liepen in de pas met de bezetter. Het is trouwens opmerkelijk hoe verzuimd de sportbonden waren voor en nog lang na de 2° W.O.

Na de oorlog kregen vele Duitsgezinden de rekening gepresenteerd. Cor Wals kreeg 15 jaar met aftrek wegens zijn dienst bij de Waffen-SS en het terroriseren van Nederlandse arbeiders in Rusland (311). Tinus Osendarp kreeg 12 jaar als “mensenjager”. Andere mensenjagers kregen 15 à 20 jaar: de topatleet werd dus eerder licht dan te zwaar bestraft (313-315). De auteur vermeldt niet dat zijn twee Olympische medailles afgepakt werden. Atleet Wim Slijkhuis werd voor drie maanden geschorst: hij had samen met Osendarp in 1943 wedstrijden in Duitsland gelopen zonder toestemming van de atletiekbond. Verder werden de foute en te gewillige Nederlanders uit allerlei sportverenigingen gezet, o.m. bij Feyenoord.

Deze zuivering was soms een moeizaam proces: Karel Lotsy, voorzitter van de voetbalbond en als zodanig de belangrijkste sportbestuurder, had actief meegewerkt aan het verwijderen van de joden uit alle sporten, werd aanvankelijk van iedere blaam gezuiverd (331-333).

Na de oorlog kwam de sport moeizaam op gang: er was een tekort aan alles, dus ook van sportmateriaal. Van de 107.000 gedeporteerde joodse Nederlanders, keerden slechts 5.000 terug (348). Vele joodse sporters hadden de kampen niet overleefd: topturners, schakers, biljarters, dammers, voetballers. De bonden besteedden daar weinig aandacht aan en waren ook niet gehaast om de overlevenden weer aan te sluiten (352).

Het duurde tot na 1950 voordat Nederlandse clubs weer tegen Duitse mochten optreden. Pas in 1954 speelde het elftal tegen West-Duitsland en het won verrassend met 2-1.

Swijtink besluit: in vele opzichten sloot de sport snel aan bij de jaren '30, met meestal dezelfde bestuurders en met Karel Lotsy als chef d'équipe van de Nederlandse ploeg op de Olympische Spelen van Londen in 1948, net zoals in Berlijn(1936). Pas in 1992 werd hij ontmaskerd als ideale stroman van de bezetter, door Swijtink, in zijn proefschrift “In de pas. Sport en lichamelijke opvoeding in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog”. Dit was de aanleiding tot de naamsverandering van de Karel Lotsyiaan in Amsterdam.

Deze degelijke studie is voorzien van 38 pagina's noten, 10 p. literatuur en bronnen en een uitgebreid personenregister. Ze mist wel wat structuur en overzichtelijkheid. Swijtink vermeldt niet de namen van de buitenlandse baanrenners(m.n. Vlaamse) en atleten tegen wie de Nederlandse kampten, uitzonderd Jesse Owens.

Zijn boek is bedoeld voor historici, sportjournalisten en sporters met interesse voor de sport in de 2° W.O.

REFERENTIES:

1. Ad van Liempt – Jan Luitzen e.a., Sport in de oorlog. Meer verzetje dan verzet. Uitgeverij Veen, Amsterdam / Antwerpen, 2010. 191 p. , foto's. ISBN 978-90-204-1936-8; € 17,50.
2. André Swijtink, Een sportman doet niet aan politiek. Groei en populariteit van de Nederlandse sportbeoefening in oorlogstijd. Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam / Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 2010. 423 p.; foto's, noten, literatuur, bronnen, register. ISBN 978-90-290-8593-9; € 24,95.

Jef ABBEEL

Sint-Jozefcollege - Turnhout, 2010

De vernietiging van de Europese Joden 1.

Door Jef Abbeel
Betreffende...

Raul Hilberg

*De vernietiging van de
Europese Joden 1939-1945*

Raul HILBERG, *De vernietiging van de Europese Joden*, Laren / Antwerpen, Uitgeverij Verbum / De Vries, 2008, 1564 p., 3 delen in cassette, tabellen, schema's, kaartjes, bronnen, register.

In 1961 verscheen bij een kleine uitgeverij in Chicago (Quadrangle Books) voor het eerst « The destruction of the European Jews », het grote levenswerk van de Joodse Amerikaan Raul Hilberg (1926-2007).

Hij focuste zich op de daders. Dat was toen nog niet evident. Grote uitgeverijen weigerden zijn manuscript integraal te publiceren wegens te anti-Duits of te weinig aandacht voor het waarom van de vernietiging en voor het lijden van de slachtoffers, te veel nadruk op het technische aspect: de middelen, de bijna perfecte organisatie, de pijnlijke stelling dat ieder van ons een potentiële dader is.

46 jaar lang, tot aan zijn dood in 2007, heeft Hilberg zijn studie minutieus bijgewerkt en uitgebreid, van ca. 800 tot 1564 p. Pas nu is de integrale editie vertaald in het Nederlands, ook door een kleine uitgeverij.

Hilberg werd in 1926 geboren in Wenen. In 1939, een jaar na de Anschluss, vluchtten zijn ouders naar Amerika. In 1945 kwam hij als Amerikaans soldaat naar Duitsland. Hij mocht meteen aan de slag als onderzoeker en ontdekte in München een deel van de privé-bibliotheek van Hitler.

Zijn levensopgave werd: uitzoeken hoe de Joden werden vernietigd, de omvangrijke vernietigings-machinerie doorgronden tot in de details van de dagelijkse praktijk en inzicht verwerven in de daders, slachtoffers en omstanders.

Hij begint met de verre precedentes: de eerste anti-joodse maatregelen in het christelijke Rome van de 4^e eeuw na Christus. Hij beweert dat keizer Constantijn in 313 het Christendom tot staatsreligie maakte, maar dat gebeurde door Theodosius (393). In de volgende twaalf eeuwen dicteerde de Kerk haar anti-joodse wetten: verbod op huwelijken met Joden, verwijdering uit openbare ambten, de keuze tussen bekering of uitzetting.

Maarten Luther, niet te verwarren met Hitlers medewerker Martin Luther, was een sleutelfiguur in het Duitse denken. Hij ging nog een stap verder in zijn « Von den Jueden und Ihren Luegen », Wittenberg, 1543.

Geseculariseerde antisemieten in de 19^e eeuw werden niet gedreven door godsdienstige oogmerken. In hun optiek was enkel uitsluiting en uitzetting mogelijk. Hun opties werden van 1920 / 1933 tot 1941 overgenomen door de nazi's. Na 1941 voegden ze vernietiging eraan toe. Vanaf 1938 kwamen de anti-joodse acties in een stroomversnelling. Bij de economische maatregelen sta je versteld welke leidende rol een aantal Joodse families speelden, o.m. de families Rothschild, Weinmann, Petschek en hoe zij stapsgewijs uit het bedrijfs- en bankwezen in Duitsland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije geweerd werden.

Hoofdstuk 6 gaat over de concentratie van de Joden uit de dorpen in de steden, voor zover ze daar nog niet woonden. In 1939 woonden 234.000 van de 331.000 joden samen in 10 steden: 91.000 in Wenen, 83.000 in Berlijn, de rest tussen 2.700 en 14.500 (168). Deze migratie was niet door de Duitsers afgedwongen, maar de joden waren uit armoede dicht bij elkaar en dicht bij de Joodse hulporganisaties gaan wonen.

Anders dan deze « spontane verstedelijking », werd de « gettoïsering », het apart gaan leven, wel doelbewust en stapsgewijs afgedwongen door de Duitse bureaucratie.

De Poolse Joden (205-308) werden door de Duitsers als het laagste van het laagste beschouwd en daarom nog veel ongenadiger aangepakt. Ze hadden ook pech dat ze met « te veel » waren 10 % van de bevolking of 3,3 miljoen en in Warschau alleen al 400.000 of meer dan alle Duitse Joden samen. Gouverneur-generaal Hans Frank stelde in het voorjaar van 1940 vanuit « zijn » burcht in Krakau voor om « na de eindzege » meerdere miljoenen Joden te deporteren naar Madagaskar en naar Siberië ; dit laatste om het gebied te koloniseren (227).

Hilberg bespreekt het dagelijks leven, de voedselrantsoenering en de arbeidsuitbuiting in de Poolse getto's.

Hoofdstuk 7 gaat over de mobiele moordeenheden of Einsatzgruppen. De eerste grote vernietigingsoperatie begon op 22 juni 1941 met de inval in de Sovjet-Unie. Kleine eenheden van de SS en de politie moesten de Joden ter plaatse doodschieten. Hilberg geeft tabellen van het aantal Joden in de Sovjetsteden en hun procent van de bevolking. Odessa prijkt bovenaan met 153.000 of 36 %, Kiev volgt met 140.000 of 27 % en Moskou 131.000 of 6%.

De autochtone bevolking stelde zich passief op of erger nog: de commando's kregen vele handlangers. De « successen » waren afgrijselijk: 100.000 doden per maand en in totaal 1,5 miljoen, grotendeels door executies, de rest door honger en ziektes. Hongaarse en Slowaakse officieren stuurden in 1942 foto-opnames naar Amerika.

Band II, tevens hoofdstuk 8, is volledig gevuld met de deportaties uit West-, Midden- en Zuidoost Europa naar vernietigingskampen.

Vergeleken met de massale slachtingen in Polen en Oost-Europa, ging het er in Noorwegen, Denemarken en Finland kalm aan toe. Er woonden ook slechts 10.000 Joden. Hilberg verklaart dit kleine aantal vanuit het Lutheranisme (669). De Deense Joden konden grotendeels ontsnappen naar Zweden (681-687). Een heel hoofdstuk handelt over Nederland (689-726), een kleiner over België (730-741). Bij Frankrijk beperkten de nazi's zich niet tot het eigenlijke grondgebied: de Joden in de kolonies Marokko, Algerije en Tunesië waren evenmin veilig (741-808).

Italië was een ander verhaal. Mussolini was aanvankelijk geen echte vervolger en vele Joden waren getrouwd met katholieken. Er kwam wel een anti-joodse wetgeving, die 7.000 van de 43.000 Joden deed besluiten te emigreren.

Maar na de val van Mussolini (25 juli 1943), tussen oktober 1943 en augustus 1944, werden er wel Joden uit Rome (ca. 1807), Noord-Italië en de regio Triëst getransporteerd, grotendeels naar Auschwitz, de Mischlinge naar Bergen-Belsen. In totaal ruim 7.500, van wie slechts 800 overleefden.

Het oordeel van Hilberg over de paus (823-825) is minder hard dan zijn kritieken op Luther en ook iets minder hard dan Dirk Verhofstadt 2, die tot dusver de grondigste studie over hem schreef. Maar Hilberg vindt er geen doekjes om: ondanks dringende verzoeken om zich uit te spreken, bleef Pius XII zwijgen, om de verhoudingen met de Duitse regering en met de Duitse instanties in Rome niet te belasten. En dit tot grote opluchting van de Duitsers. Dan volgt de Balkan. De reacties van de regimes waren

tamelijk gelijklopend: Griekenland, Kroatië, Slowakije, Bulgarije, Roemenië leverden ijverig Joden uit. Enkel in Slowakije kwam er kritiek van het Vaticaan en van de katholieke bisschoppen.

De 750.000 Hongaarse Joden bleven tot 1944 als enigen gespaard van deportatie, totdat de Duitsers door hadden dat Hongarije vrede wou sluiten met de wettelijke Geallieerden. Dan ging het heel snel: op korte tijd werden 437.402 Joden gedeporteerd (1048). Een bekende Jodenredder was Raoul Wallenberg, secretaris van de Zweedse ambassade. Hilberg vertelt er helaas niet bij dat de edelmoedige man in januari 1945 door de Sovjets ontvoerd werd naar Moskou, waar ze hem waarschijnlijk ombrachten op 17 juli 1947, mogelijk bij giftesten op ter dood veroordeelden.

Deel III begint met de moordcentra. Ze lagen alle zes in Polen: Auschwitz, Chelmno, Treblinka, Sobibor, Majdanek (Lublin), Belzec. Hilberg zegt er niet bij waarom de nazi's hun macabere vernietigings-oorden allemaal buiten hun landsgrenzen bouwden, waarom precies in Polen en waarom niet in de landen waar de slachtoffers weggehaald werden.

Hij vermeldt hier evenmin waarom de Geallieerden de spoorwegen naar Auschwitz niet bombardeerden: ze hadden die even goed kunnen uitschakelen als de Duitse steden en culturele gebouwen. Ze vonden de militaire overwinning prioritair, maar zulke bombardementen hadden de Duitse plannen compleet kunnen verstoren.

De centra werkten heel efficiënt: in drie jaar tijd doodden ze 3 miljoen Joden. Nooit eerder in de geschiedenis waren zoveel mensenlevens op zo'n industriële wijze vernietigd. Auschwitz krijgt de meeste aandacht. De firma Topf uit Erfurt ontwierp de gaskamers en crematoria en leverde de ovens. 12 andere bedrijven zorgden voor de bouw.

Het gas (blauwzuur of Zyklon) werd in uiterst giftige korreltjes geproduceerd en geleverd door verschillende firma's, o.a. Dessauer Werke in Dessau, Kanlwerke in Kolín bij Praag, IG Farben, Testa, Degussa e.a. (1096-1099).

IG Farben was de bekendste. Het maakte van alles: stikstof, synthetische benzine, synthetische rubber, chemicaliën, kleurstoffen, geneesmiddelen, films, nylon (1142 – 114).

Eén van de ergste zaken waren de medische experimenten. Gevangenen werden misbruikt voor van alles: testen van een nieuw serum, hoogte-experimenten, reanimatie van halfbevoren piloten, inspuitingen met het geelzuchtvirus van zieke dieren of met preparaten tegen tyfus, transplantatie van menselijke beenderen, ongemerkte (en niet geslaagde) pogingen om « inferieure » Joodse vrouwen te steriliseren met plantenextracten, sterilisatie en castratie d.m.v. röntgenstraling. Zigeuners kwamen minder in aanmerking als testpersoon, omdat men twijfelde of ze wel hetzelfde bloed had-

den als Duitsers. Gelukkig mislukten de sterilisatie-experimenten. (1165).

De Endlösung dan. De uitvoering hiervan vereiste geheimhouding. Maar het nieuws sijpelde al vlug door in Duitsland. En in andere landen werd verteld dat het lichaamsvet van de doden tot zeep werd verkookt. Hilberg noemt het « een gerucht, dat tot vandaag in nevelen is gehuld » (1189). Blijkbaar weet hij niet dat historicus Gie Van den Berghe al in 1990 aantoonde dat dit verhaal een mythe was (Van Doorslaer, p. 970+1024).

Einde juli 1944 overmeesterde een vooruitgeschoven eenheid van het Rode Leger het kamp van Lublin. Deze ontdekking werd meteen wereldkundig gemaakt. Vanaf april 1944 maakten de Geallieerden al foto's van het industriegebied in Auschwitz. Met een grondiger aanpak hadden ze dus de Hongaarse en andere Joden nog kunnen redden. In augustus – december 1944 bombardeerden ze eindelijk Monowitz.

Op 17 januari 1945 besloten de Duitsers de ca. 67.000 gevangenen te evacueren. 58.000 werden in de vrieskou op dodenmars naar andere kampen gestuurd. Crematoria werden opgeblazen, archieven vernietigd.

Op 27 januari 1945 veroverden de Sovjets Auschwitz en omgeving. Ruim 7.000 gevangenen begroetten hun bevrijders, voor zover ze nog konden groeten. Hoofdstuk 10 gaat (nog eens) over de daders, de slachtoffers en de burens. De vernietiging van de Joden was geen winstgevende onderneming. De auteur zet de inkomsten en de uitgaven boekhoudkundig naast elkaar (1241-1242). Ook de slachtoffers krijgen nog een apart hoofdstukje (1272-1282). Ze boden geen verzet, waren niet georganiseerd, banger voor het bolsjewisme dan voor het nazisme, stuurden eindeloos veel verzoekschriften naar hun vervolgers, betaalden steekpenningen, probeerden zich te redden door hard te werken voor de Duitsers en zich op deze manier « onmisbaar » te maken, schikten zich gedwee in de Duitse instructies.

Hun houding was er één van smeekbeden en lijdzame volgzzaamheid, net zoals de zigeuners, de niet-joodse gevangenen en de 2 miljoen afgeslachte Russische krijgsgevangenen.

De buitenwereld keek ook passief toe. De burens hielden zich afzijdig. Ze hadden hun eigen overlevingszorgen. Ze leefden gescheiden van de Joden: geografisch (de Joden zaten meestal in een beperkt stadsdeel bijeen), economisch (andere beroepen), soms taalkundig, ook religieus en cultureel (soms andere scholen etc.). Er waren individuen die wel hielpen. En Denemarken deed dat ook.

In hfst. 11 staan de Joodse verliezen per land, met Polen op kop: 3,3 miljoen mensen. Hilberg beweert dat het Joodse lot nog tientallen jaren geen

plaats kreeg in de studieboeken, encyclopedieën, geschiedschrijving etc. Dat klopt zeker niet voor de handboeken in Nederland en België. En het Internationale Militair Tribunaal ging meteen aan de slag, al in 1945: geen sprake van jarenlang treuzelen zoals nu soms met massale moordpartijen in Cambodja, ex-Joegoslavië e.a. Hilberg geeft een « korte » lijst van namen van daders en hun straf: 26 pagina's (1352–1378).

Dan volgt een hoofdstuk over de pogingen van overlevende Joden om na de oorlog te emigreren naar veiligere oorden. Het leed was nog niet geleden: in 1949–1952 werden in Roemenië en Hongarije Joden opgepakt en gedeporteerd, o.a. naar de SU, om plaats te maken voor de eigen bewoners! Emigreren uit het Oostblok werd heel moeilijk en heel duur gemaakt.

De Hongaarse opstand leidde tot het vertrek van 18.000 Joden en na de Zesdaagse oorlog van 1967 werden in Polen ca. 20.000 van de resterende 24.000 Joden uit het land gezet. Het uiteenvallen van de SU bracht een exodus op gang van bijna 1 miljoen Joden. In 2000 leefden er in heel Oost-Europa nog slechts 550.000 van de naoorlogse 3,2 miljoen. De rest was weg of uitgestorven (1430-1431).

Een heel ingewikkeld juridisch en financieel hoofdstuk gaat over de schadeloosstelling van de Joodse menselijke en economische verliezen, de « Wiedergutmachung ».

West-Duitsland toonde zich guller dan Oostenrijk. In de jaren 1990–2001 werden ook banken, verzekeraars en bedrijven onder druk gezet. Ze staan hier allemaal in met hun namen.

Het leidde tot de vraag van Duitsland en Oostenrijk aan de Joodse eisers: Wanneer is het einde in zicht? Zijn we er nu? (1489).

Hilberg rondt zijn studie af met recente gevallen van massale moordpartijen: de « autogenocide » in Cambodja, de genocide in Rwanda.

Hier gaat hij lichtjes uit de bocht door de Hutu's en Tutsi's te vergelijken met de Vlamingen en de Walen (1496) en de indruk te wekken alsof hun etnische tegenstellingen te maken hadden met het Belgisch bestuur van 1919 – 1962. Grondige studies hebben al lang uitgewezen dat het onderling uitmoorden teruggaat naar een veel verder verleden.

In appendix B komt Hilberg gedetailleerd terug op het aantal Joodse doden, per doodsoorzaak, per land en in totaal. Hij concludeert: 5,1 miljoen, van wie 24.000 in België en meer dan 100.000 in Nederland (1522 – 1523).

Bij Gilbert (3) staan deze cijfers ook, plus de survivors: voor België 24.287 doden en 40.000 overlevenden, voor NL 106.000 slachtoffers en 20.000 geredde Joden (kaart 314 + 315). Voor België is er inmiddels ook een schitterend, zeer uitvoerig en on-

betwist standaardwerk van een team specialisten o.l.v. Rudi Van Doorslaer4.

Enkele detailopmerkingen. Het boek bevat geen enkele foto: daardoor lijkt het gevoelsaspect afwezig te zijn. In het register ontbreken een aantal plaatsnamen. Het aantal kaartjes is gering (7); je kunt er best de atlas van Gilbert bij houden: hij biedt een volledig overzicht van de holocaust in 316 kaarten, cijfers en foto's.

De huidige editie van Hilberg biedt geen nieuw perspectief meer op de Jodenvernietiging, maar eindeloos veel documenten, citaten uit toespraken, bevelschriften, brieven, rapporten, eigen statistieken, organogrammen van de nazi-leiding per land, van de verantwoordelijken voor de concentratie, onteigening, transport en vernietiging.

Hij toont daarmee aan dat de destructie niet het werk was van een kleine groep, maar van de perfec-

te samenwerking tussen partij, ministeries, leger, bedrijfsleven, die met een groot deel van de bevolking en allerlei handlangers een perfect geoliede moordmachine vormden.

Hilberg oordeelt vaak op een relatief omfloerste manier. Dirk Verhofstadt3 is meer geëngageerd, veel duidelijker, pittiger en radicaler. Hij veroordeelt Pius XII bijna over heel de lijn. Bij hem blijf je alert van begin tot einde.

De doelgroep van Hilberg is heel ruim: docenten, studenten, journalisten, beleidsmakers, al wie zich bekommert om mensenrechten en al wie zich nog niet bewust is van wat er allemaal gebeurd is en waartoe de mens in staat kan zijn.

Deze vertaling hoort thuis in elke serieuze bibliotheek, net zoals de boeken van Ryback, Verhofstadt, Gilbert en Van Doorslaer.

Geduld is een mooie deugd bij de lectuur van de 1564 pagina's.

REFERENTIES:

1. Raul HILBERG, De vernietiging van de Europese Joden, Antwerpen / Laren, Uitgeverij Verbum / De Vries, 2008, 1564 p.
2. Dirk VERHOFSTADT, Pius XII en de vernietiging van de Joden, Antwerpen / Amsterdam, Uitgeverij Houtekiet / Atlas, 2008, 512 p.
3. Martin GILBERT, The Dent Atlas of the Holocaust. The complete history, London, Uitgeverij Dent / Orion, 1993, 283 p.
4. Rudi Van DOORSLAER, Emmanuel Debruyne, Frank Seberechts, Nico Wouters, Lieven Saerens, Gewillig België. Overheid en Jodenvervolgving tijdens de Tweede Wereldoorlog, Antwerpen / Amsterdam, Uitgeverij Meulenhoff / Manteau en SOMA, 2007, 1139 p.
5. Timothy W. RYBACK, Hitlers privé-bibliotheek, Amsterdam / Antwerpen, Balans / WPG, 2008, 294 p.

Persbericht

Dood- NS-taal en gewone de Shoah woorden

Fabian Van Samang

Nieuw boek van Universitaire Pers Leuven:

Doodgewone woorden

NS-taal en de Shoah - Fabian Van Samang

De uitroeiing van de Europese joden is het symbool geworden van de moderne, gebureaucratiseerde massamoord. Als geen ander historisch thema heeft de judeocide ons gedwongen om na te denken over de vraag welke factoren aan de grondslag liggen van dit soort georganiseerde brutaliteit - een vraag die nog steeds op een bevredigend antwoord wacht.

Doodgewone woorden benadert de Shoah vanuit een verrassende, nieuwe invalshoek. In een vlot leesbare stijl beschrijft Fabian Van Samang de typische kenmerken van de nazitaal en beargumenteert hij hoe dit specifieke NS-discours mee aan de basis lag van de ontwikkeling van de Shoah. Hij brengt inzichten uit de psychologie, geschiedenis, filosofie en taalkunde op subtiel wijze samen. Sleutel-documenten worden in een nieuw licht geplaatst, bestaande interpretaties worden getoetst en het besluitvormingsproces wordt opnieuw bekeken. *Doodgewone woorden* is een gewaagd en uitdagend boek dat de lezer er ongetwijfeld zal toe aanzetten zichzelf, zijn omgeving en zijn taal kritisch te bevragen.

Fabian Van Samang is doctor in de moderne geschiedenis en gediplomeerde in de internationale betrekkingen. Voor *Doodgewone woorden* ontving hij in 2009 de Prijs van de Verdienste van de Stichting Auschwitz - in herinnering aan Richard Sufit.

- juni 2010
- ISBN 978 90 5867 800 3
- Hardback (406 p.)
- Prijs: € 59,50

VOOR BIJKOMENDE INFORMATIE:

Universitaire Pers Leuven
Minderbroedersstraat 4
B 3000 Leuven - België

Annemie Vandezande
Marketing Manager
T: +32 (0) 16 32 53 51
E: annemie.vandezande@upers.kuleuven.be

Agenda

Woensdag, 27 Oktober 2010

Regionale herinneringseducatiedag in de Senaat - Provincie Antwerpen

Tijdens het schooljaar 2010-2011 organiseert het Platform Democratie en Burgerzin van de Senaat een reeks 'regionale herinneringseducatiedagen'.

De Senaat ontvangt uit elke provincie/regio drie scholen uit de 3de graad secundair onderwijs voor de themawandeling door Brussel 'Repressie en verzet in Brussel tijdens de Tweede Wereldoorlog' en een debat met senatoren. Zoek uit op de website <http://democratie.senaat.be> (rubriek 'evenementen') wanneer jouw provincie/regio aan de beurt is en schrijf je school snel in! Antwerpen: 27/10/2010 (inschrijven mogelijk tot 13 oktober 2010).

31/10 – 11/11
BOEKENBEURS
ANTWERPEN

www.boekenbeurs.be

Voorstelling van *'De laatste getuigen uit concentratie- en vernietigingskampen.'* In de grote zaal van de Boekenbeurs, op vrijdag 05.11.2010, om 14.00 uur. Info: vanroosbroeckm@skynet.be

Woensdag, 24 November 2010

Regionale herinneringseducatiedag in de Senaat - Provincie Limburg

Voor bijkomende inlichtingen:
<http://democratie.senaat.be>

Els Naeyaert – Platform Democratie & Burgerzin – en@senaat.be

Donderdag, 16 December 2010

Wenst u een officiële uitnodiging te ontvangen voor de academische zitting en de uitreiking van de Internationale Prijzen van de Stichting Auschwitz 2009-2010 in het Stadhuis - Gotsche Zaal - Grote Markt - 1000 Brussel? Mail naar: info.nl@auschwitz.be

Toespraak van Pieter-Paul Baeten in de Senaat tijdens de *Herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog*

8 mei 2010,

Monseigneur,
Mijnheer de Voorzitter van de Senaat,
Dames en Heren Hoogwaardigheidsbekleders ieder in zijn hoedanigheid,
Dames en Heren,
Jongens en Meisjes,

In 1941, ben ik lid geworden van de weerstand, ik liep toen school in het Atheneum van Berchem. We kregen les van vier Franstalige leraars welke ons de democratie leerden met de gedachten Vrijheid, Broederlijkheid en Gelijkheid. Een van hen is niet teruggekeerd uit de concentratiekampen. Daartegenover waren er vijf anderen, twee waren aangesloten bij de Vlaamse SS, één was nationaal secretaris bij het V.N.V. Vlaams Nationaal Verbond; twee anderen collaboreerden ook met de nazi's. Een van de Vlaamse SS'ers gaf les in uniform, en voor hij de les aanving, verplichtte hij onze zakken te ledigen en kwam hij zien of we geen anti-nazi propaganda bijhadden. In zijn les Latijn vergeleek hij het Romeinse Imperium met het 3^e Duitse Rijk.

© Guy Goossens - Belgische Senaat

Aangesloten bij de weerstand, moest men na spervuur anti nazi pamfletten in de brievenbussen steken. Daarna werd men koerier. We hebben ook gewapende overvallen op de gemeentehuizen van kleine Gemeenten gedaan om rantsoenzegels te

stelen, welke aan ondergedoken personen werden uitgedeeld.

Wij wensten vooral onze vrijheid te verdedigen.

STAGES in de Stichting Auschwitz

De vzw Auschwitz in Gedachtenis biedt aan jongeren de mogelijkheid om stages te doen in het kader van haar activiteiten, dit in de overtuiging dat deze ervaring bijzonder nuttig zal zijn in hun opleiding en toekomstige carrière.

Deze niet betaalde stages vinden plaats in onze lokalen te Brussel. De stagiairs (of hun school of

organisatie die hun verblijf in het buitenland verzorgt) moeten op eigen basis aan verplaatsingskosten, verblijfskosten en de nodige verzekeringen tegemoet komen.

De stages kunnen plaatsvinden in de verschillende onderzoeksdomeinen die ons aanbelangen: Centrum voor Studie en Documentatie (bibliotheek, archieven, enz.), Publicaties, Persrelaties / Public relations enz.

Aarzel niet om uw CV op te sturen indien u geïnteresseerd bent in een stage aan deze voorwaarden. Voeg tevens een motivatiebrief toe waarin u heeft nagedacht over een meer persoonlijk werk (onderzoek of interessesfeer) dat u zou kunnen ontwikkelen.

Elke bijkomende informatie kan verkregen worden bij ons secretariaat:

Tel +32(0)2 512.79.98

Fax +32(0)2 512.58.84

info.nl@auschwitz.be

Dit e-mailadres is beveiligd tegen spambots, u heeft JavaScript nodig om het te kunnen bekijken.

VOORMALIGE STAGIAIRS:

Maité Van Winkel, studente Geschiedenis aan de UCL, heeft een stage gerealiseerd bij de vzw Auschwitz in Gedachtenis, dit in het kader van haar specialisatie in de Communicatie van de Geschiedenis. Ze mocht een boekenpakket ontvangen in het Stadhuis van Brussel, nadat ze haar stage tot een goed einde had gebracht. Ze kreeg een speciale vermelding in de sector van de overhandiging van de Internationale Prijzen van de Auschwitz Stichting.

TENTOONSTELLING: 'Over-leven, Primo Levi als intellectueel, schrijver en getuige van zijn tijd'

Deze tentoonstelling over Primo Levi heeft een grote iconografische waarde en stelt aan het publiek een unieke documentatie ter beschikking. De tentoonstelling "Primo Levi" werd uitgewerkt om zich tot iedereen te richten. *Van het voortbestaan tot aan zijn werk* maakt van hem een grote getuige van onze tijd. Dit als overlevende van Auschwitz en mede door zijn biografisch traject.

Primo Levi is een belangrijke figuur met zijn getuigenis op het systeem en de ervaring als concentratiekampbewoner. Zijn wil om aan de kampenkennis een universele reikwijdte te geven kenmerkt zijn verbintenis/engagement en zijn actie. Maar in hem slechts een getuige zien, zou voor ons te beperkt zijn en dit gezien zijn belangrijkheid. Hij is een dichter, een romanschrijver, een novellist, een toneelschrijver die ls dit een mens aanpaste, een man van radio en televisie, essayist. Hij was winnaar van talrijke prijzen en, kort voor zijn dood, gepolst voor de Nobelprijs. De belangrijkheid van zijn werk kwam mede tot stand door de kwaliteit van zijn schrijven dan zijn inventiviteit en de strengheid van zijn overweging.

Primo Levi is een echte intellectueel die zich inliet met politieke vraagstukken en maatschappelijke problemen (het terrorisme van de Rode Brigades, Israël, de pornografie, de ontkenning, ...). Hij kwam tussen en voerde het woord in openbare debatten of door middel van kronieken die hij gedurende twintig jaar in *La Stampa* hield, Turijns dagblad met nationale verspreiding.

Het is duidelijk dat de schrijver, de denker en de getuige niet voorgesteld kunnen worden zonder de scheikunde/chemie in herinnering te brengen, welke veel voor hem betekende: een beroep, zoals hij steeds zei dat hij ervan hield, maar ook een manier om te zien en zich in de wereld te plaatsen. De scheikunde is een van de factoren geweest die hem heeft toegelaten om Auschwitz te overleven en, later, om zich afzijdig te houden van het literaire milieu en uitgevers waartoe hij zich niet voelde bijhoren. De scheikunde verwijst eveneens naar de vraagstukken van de wetenschap en de rede, kernprobleem wanneer het erom gaat zich tegen het irrationalisme en obscurantisme op te zetten. 'De slaap van de rede kan slechts monsters baren/telen/veroorzaken', deelde hij mede bij één van zijn talrijke interviews.

Deze tentoonstelling dient niet als een gesloten en een vast geheel te zien worden. Zij laat open vragen en haar debatten toe zoals Levi zelf ze heeft onderhouden. Zij heeft een pedagogische zorg die zich volkomen na het getuigenproject van Primo Levi inschrijft. Zij bevat 31 Forex-panels (4mm x 83cm x 110cm) die teksten en beelden verenigen, gemakkelijk vast te maken aan roosters of muren.

Deze tentoonstelling werd in Lyon aan het historische museum van CHRD (Centrum van geschiedenis van de weerstand en de deportatie) en, in twee Italiaanse versies, aan Museo diffuso van Istituto storico van Turijn (de stad van Primo Levi) aan het museum van de Stichting ex-campo Fossoli van Carpi, aan Ascoli, in Bergame gepresenteerd. In 2007 werd een Franse versie in Brussel in de lokalen van de Franse Gemeenschap van België gepresenteerd.

REIZENDE TENTOONSTELLING: De concentratiekampen en vernietigingspolitiek van de nazi's in hun historische context 1914-1945

Helaas hebben wij met een onvoorzien probleem te kampen. Door de overvloedige regenval van de laatste weken stonden de kelders, waarin wij onze tentoonstellingen opbergen, onder water. Dit heeft als gevolg een ernstige beschadiging aan alle exemplaren van onze tentoonstelling opgeleverd. Hiermee zien wij ons genooddakt de levering van de tentoonstelling voor onbepaalde tijd op te schorten. Wij zullen evenwel van deze tegenslag gebruik maken om de tentoonstelling te actualiseren en, waar mogelijk, met nieuw wetenschappelijk materiaal te verrijken.

Educatieve Congotentoonstelling getiteld

'Tokopesa Saluti'

Tokopesa Saluti!
Wij salueren u!

De reizende tentoonstelling zoomt in op het Belgisch-Congolees militair verleden van de laatste 125 jaar. U ontdekt een weinig bekend verhaal van Belgen en Congolezen die vaak samen ten strijde trekken en soms ook tegenover elkaar staan. Ontdek hoe een Belgische piloot tijdens de Eerste Wereldoorlog het Duitse leger in Oost-Afrika een eerste nederlaag toebrengt. Ontmoet de 27 Congolezen die aan de IJzer vechten. Reis mee naar Birma met het veldhospitaal van Dr. Thomas en trek van Nigeria naar de Egyptische piramiden met het expeditiekorps. Beleef de moeilijke periode van de onafhankelijkheid door de ogen van de para's en leer over de militaire samenwerking voor en na de onafhankelijkheid.

Boek de reizende tentoonstelling op herinnering@vetera.be Dit e-mailadres is beschermd door spambots, u heeft Javascript nodig om dit onderdeel te kunnen bekijken of 02 227 6 318.

Wat krijg je te zien?

De reizende tentoonstelling bestaat uit 35 panelen, opgedeeld in vijf zones die het Belgisch Congolese verhaal chronologisch vertellen van 1885 tot 2006.

1. Inleidende zone (1885-1914)

De Onafhankelijke Congostaat

De organisatie van de nieuwe staat (oprichting van de Openbare Weermacht en campagnes tegen de Arabieren en de Mahdisten)

Belgisch-Congo

2. Congo in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)
Belgisch-Congo en de Openbare Weermacht aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog
De defensieve fase (Kameroen, Rhodesië)
De offensieve fase (Tanganikameer, Tabora, Mahenge)
Congolese soldaten in België
De gesneuvelden van de Openbare Weermacht
De Openbare Weermacht tijdens het Interbellum

3. Congo in de Tweede Wereldoorlog (1940-1945)
Belgisch-Congo en de Openbare Weermacht aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog
Het Xle bataljon (Abessinië)
Het veldhospitaal van Dr. Thomas (Abessinië, Madagaskar, Birma)
Het expeditiekorps (Nigeria, Midden-Oosten)
De gesneuvelden van de Openbare Weermacht

4. De aanloop naar de onafhankelijkheid (1950-1960)
De neergang van het kolonialisme
De Openbare Weermacht gaat naar school (opleiding)
De gemoederen verhitten
Dipenda

5. De Congolees-Belgische samenwerking na de onafhankelijkheid
Juli '60
De opstand van de Simba's (Ommeganck, Red&Black Dragon 1964)
Het Zaïre van Mobutu (Red Bean 1978 – Blue Stream 1991)
De Derde Republiek (Avenir, MONUC, EUSEC, Eufor, Artemis)
De Militair Technische Samenwerking (MTS)

Reserveer de reizende tentoonstelling

De tentoonstelling kan je gratis aanvragen. Het Instituut voor Veteranen –NIOOO leent ze uit voor periodes van minimum 1 week. Het Instituut komt ze opstellen en ook terug afbreken en tijdens de hele periode staan er gidsen van het Instituut ter beschikking om rondleidingen te geven. Enige vereisten: een goede zaal, een verzekering ter waarde van de tentoonstelling en bezoekers.

De tentoonstelling bestaat uit 35 oprolbare panelen en neemt opgesteld ongeveer 200 m² in beslag. Boek de reizende tentoonstelling op herinnering@vetera.be Dit e-mailadres is beschermd door spambots, u heeft Javascript nodig om dit onderdeel te kunnen bekijken of 02 227 6 318.

Brussels Herinneringseducatie weekend op 30-31.08 en 01.09.2010

Op vraag van enkele jonge leerkrachten organiseerden Kathleen De Plecker & Frank Van Eeckhout een bijzonder herinneringseducatieweekend te Brussel. De rol van o.a. het Paleis der Natie, de Nationale Bank, de Sint-Michiels en Sint-Goedelekathedraal, Coudenberg, de Kleine en de Grote Zavel, het Gestapo-hoofdkwartier in het Louizakwartier, het leven in de Marollen, het Justitiepaleis, de Koninklijke Crypte, ... , werden bezocht en in hun historische context geplaatst. Kurt Delacourt, leerkracht geschiedenis – hoger middelbaar, uit het Sint-Michielscollege van Schoten overhandigde op zondagavond de hierafgebeelde oorkonde aan Baron Paul Halter, Voorzitter

van de Stichting Auschwitz. Dit origineel werd in 1919 door wijlen Koning Albert I overhandigd aan Frontkorporaal Constant De Weerdts en zal dienen als didactisch item voor de nieuwe tentoonstelling 1914-1945, waar Sarah Timperman de eerste hand aan het leggen is. Meester Anne-Marie Storrer, Voorzitter van de Afstammelingen van de Strijders van 1830, gaf haar medewerking aan de leerkrachten. Daniël Weysow zal instaan voor nieuwe projecten rond het leven in de Marollen tijdens W.O. II evenals het uitwerken van nieuwe tentoonstellingen. Meer info, via: info.nl@auschwitz.be.

STUDIEREIS AUSCHWITZ-BIRKENAU 2011

Schrijf nu in!

Sinds 1978 organiseert de Stichting Auschwitz / vzw Auschwitz in Gedachtenis deze studiereis van ongeveer zes dagen welke plaatsvindt tijdens het Lenteverlof - de Paasvakantie.

De Stichting heeft de belangrijke pedagogische taak op zich genomen de jongeren van vandaag te waarschuwen tegen de gevaren van extreemrechts, racisme en antisemitisme. In een tijd waarin alle waarden in vraag worden gesteld, is het dus belangrijk om jongeren gevoelig te maken van deze problematiek.

Meer dan 2000 docenten en pedagogen hebben aan deze studiereizen reeds deelgenomen. Er wordt ter plekke ook aandacht gegeven aan de intense emoties die de plaatsen en getuigenissen teweegbrengen. Dit gebeurt onder de vorm van reflectie en analyse tijdens seminars.

PRAKTISCHE INFORMATIE:

- Het vervoer gebeurt per vliegtuig en het verblijf in vol pension en gemeenschappelijke kamers is voorzien in de Herberg MDSM te Oswiecim.
- Het programma voorziet: Geleide bezoeken aan de verschillende kampsites (Auschwitz I, Birkenau, Monowitz en de Nationale Paviljoenen in Auschwitz I), nabesprekingen, debatten met overlevenden, filmvoorstellingen, een algemene inleiding over de kenmerken van het Derde Rijk, enz. De overlevenden van de concentratie- en vernietigingskampen begeleiden de bezoeken aan de kampen en de debatten. Zij zijn de getuigen van deze tragische periode uit onze hedendaagse geschiedenis.

- **Kostprijs:** € 390,00 (onder voorbehoud van de evolutie van de brandstofprijzen) per persoon (het saldo neemt de Stichting Auschwitz voor haar rekening).

Zijn in de prijs inbegrepen: Vliegtuigreis en luchthaventaxen, verblijf in de Herberg M.D.S.M. te Oswiecim (Auschwitz-dorp), geleide bezoeken aan de kampen, de seminars, het transport ter plaatse, ...

Niet inbegrepen in de prijs: Reisbijstandsverzekering, annulatiekosten, fooien voor de gidsen en de chauffeurs, paspoortkosten en persoonlijke uitgaven.

Voor nadere inlichtingen of inschrijvingsaanvragen, gelieve contact op te nemen met:

vzw Auschwitz in Gedachtenis
Tel.: +32 (0)2 512 79 98
Fax: +32 (0)2 512 58 84
info.nl@auschwitz.be

Overlijden van Dr. Maxime Steinberg

© Marc van Roosbroeck

Wij vernamen op 26 juli 2010 het overlijden van Dr. Maxime Steinberg, o.a. coauteur van Transport XX Mechelen – Auschwitz, ... Enkele weken geleden n.a.v. de herdenking van de 100^e verjaardag van mevrouw Yvonne Jospa d.d. 06.06.2010 hield Dr. Maxime Steinberg tijdens deze herdenkingsplechtigheid een toespraak. Zie ook: <http://www.maximesteinberg.org>.

© Marc van Roosbroeck

Internationale Prijzen van de Stichting Auschwitz

Toespraak tijdens de academische zitting, op 10 december 2010, door dhr. Arvi SEPP, laureaat Prijs «Stichting Auschwitz – Jacques Rozenberg» 2008-2009, in de Gotische Zal van het Stadhuis te Brussel en dit voor zijn werk : *Topographie des Alltags. Eine kulturwissenschaftliche Lektüre von Victor Klemperers Tagebüchern 1933-1945* (Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van Doctor in de Taal- en Letterkunde, Universiteit Antwerpen)

Geachte dames en heren,
Mesdames, Messieurs,
Meine sehr verehrten Damen und Herren,

Laat mij beginnen met te zeggen dat het een grote eer voor mij is om in uw aanwezigheid vandaag de Prijs van de Stichting Auschwitz – Jacques Rozenberg in ontvangst te mogen nemen. Ik dank de Stichting Auschwitz voor het actieve ondersteunen van onderzoek naar de Holocaust, naar discriminatie, vervolging en genocide. Deze ondersteuning is belangrijk omdat de *Devoir de mémoire* die wij hebben ten aanzien van de onmenselijkheid van het Nationaal-Socialisme uiteindelijk ook een *Devoir de la connaissance* is, een plicht te weten, te kennen en dus te onderzoeken. Ik wil hierbij ook mevrouw Anna Lipphardt hartelijk feliciteren met de toekenning van de Prijs van de Stichting Auschwitz voor haar werk over migratie en trauma m.b.t. de Vilnediaspora.

Het is natuurlijk niet mogelijk in detail in te gaan op alle aspecten van de studie, maar laat mij toe enkele woorden te zeggen over de autobiografische optekeningen van Klemperer. Zijn corpus van meer dan 8000 manuscriptpagina's beschrijft met opmerkelijke precisie het lot en de leefwereld van een Duits-joodse vervolgdde in het Derde Rijk. Opvallend in de notities is de uitzonderlijke situatie van de auteur, die dankzij zijn huwelijk met een niet-joodse vrouw aan deportatie en massamoord ontkwam. Hierdoor kon de dagboekschrijver tot 1945 binnen de Duitse rijksgrenzen van de alledaagse realiteit van de jodenvervolging getuigenis afleggen. Zijn perspectief is niet dat van Primo Levi, Jean Améry of Imre Kertész.

Meine Damen und Herren, die Tagebuchaufzeichnungen Victor Klemperers bezeugen ab 1933 die graduelle, schleichende Einengung der bürgerlichen Frei- und Privaträume, deren alltagsbezogene Wiedergabe auf diese stringente Weise kaum von anderen Primärquellen gewährleistet wird. Aus den Notizen spricht die totale Verunsicherung der bürgerlichen Existenz, die systematisch eingeschnürt

wird: Klemperer wird aus dem Professorenamt entlassen, er verliert Haus und Auto, ihm wird der Zugang zur Bibliothek, die Nutzung von Parks, die Benutzung der öffentlichen Verkehrsmittel untersagt; ihm wird verboten, Blumen zu kaufen oder ein Fahrrad zu besitzen; er wird der absoluten Willkür der Gestapo wie seiner Mitmenschen ausgesetzt.

Die Tagebücher bieten als spannungsvolle und widersprüchliche Darstellung eines vergeblichen Assimilationsversuchs, als philologisches Notizheft, in dem die NS-Sprache untersucht wird, als Vorstufe einer zu verfassenden Autobiographie, als Widerstand leistendes Medium der Selbstbehauptung angesichts der Entindividualisierung im Dritten Reich einen ebenso aussagekräftigen wie aufschlussreichen Einblick in das alltägliche Funktionieren der nationalsozialistischen Gesellschaft. Der zentrale Bezugspunkt, um den sich buchstäblich alle Reflexionen im Tagebuch in mehr oder weniger großem Abstand drehen, ist der Nationalsozialismus und seine direkten Begleiterscheinungen: Antisemitismus, Erniedrigung, Terror, Diskriminierung, Entrechtung, Verfolgung, Mord. Die Archivierung des Alltags unter dem Nationalsozialismus stellt bei Klemperer eine phänomenologische Rettung der Vergangenheit dar. Der Diarist bewahrt Bruchstücke und Fragmente der vielfachen Verordnungen, Erlasse, Schikanen, Meinungen und Gerüchte auf. Er beschreibt die Schicksale der Menschen, der Ermordeten, die wahrscheinlich keinen anderen Grabstein als sein Tagebuch mehr haben – er hält ihre Namen fest.

Die Tagebücher des Romanisten bilden die Grundlage für die Formulierung vielfältiger – und mitunter widersprüchlicher – Argumente. Wer waren die einfachen Deutschen und wie war ihre Beziehung zu Hitler? In welchem Verhältnis standen sie zum Antisemitismus der Nazis? Wie viel wussten sie zu welchem Zeitpunkt über den Genozid? Zu diesen und anderen Fragen liefern Klemperers tägliche Aufzeichnungen mehrdeutige Antworten. In ihrem Facettenreichtum und ihrer Vielschichtigkeit erlauben sie nur selten eine eindeutige Interpretation ihrer Schlüsselthemen.

Mesdames, Messieurs, l'écriture diariste de Klemperer peut être qualifiée de littérature de résistance: Ses notes visent à la préservation de l'autonomie de la pensée critique et de valeurs humanistes face à l'idéologie nationale-socialiste. Les journaux intimes témoignent de la manière dont l'auteur a trouvé un mode de notation et de narration dans le quotidien qui rend possible la survie psychique et intellectuelle sous le régime nazi. Rien

ne semblait pourtant prédestiner cet intellectuel apolitique – romaniste éduqué dans la tradition germanique de la «*freischwebende Intelligenz*» (K. Mannheim) – à assumer de grands risques pour témoigner des crimes et discriminations quotidiennes du nazisme. Malgré toute l'incertitude de savoir si les notes pourront un jour être continuées ou publiées il insiste sur l'importance de son projet, comme dans cette note du 27 mai 1942, dans laquelle il dit, et je cite: «Mais je continue d'écrire. C'est mon héroïsme à moi. Je veux porter témoignage, et témoignage précis!» Pour l'auteur du journal intime porter témoignage consiste à transmettre à la postérité la tyrannie et la terreur exercées au quotidien qui, sinon, risqueraient de tomber dans l'oubli. Ce témoignage – en toute simplicité, sans pathos ou grandiloquence – s'adresse à nous en tant qu'individus, en tant que personnes morales et cela nous mène à une confrontation directe avec le témoignage de Klemperer. Le *Devoir de mémoire* dans la littérature du témoignage est une invitation morale qui oblige le témoin à retransmettre à la communauté la souffrance qu'il n'a pas seulement observée mais lui-même vécue.

Le survivant devient de cette façon «le dépositaire de l'histoire» (A. Wieviorka). Chaque notation montre la survie de son auteur, comme s'il voulait dire «j'écris, donc je suis». La relation entre le témoignage et la survie est de nature dialectique chez Klemperer: la survie justifie la volonté de porter témoignage, ce témoignage à son tour aide le témoin à survivre et lui donner une raison d'être. Projeté dans le futur, le journal intime se comprend également comme un moyen d'accomplir ce devoir de mémoire puisque l'auteur du journal intime essaie d'empêcher une future négation de l'Holocauste, de la barbarie nazie.

Dames en heren, deze prijs ter nagedachtenis van Jacques Rozenberg, die zich als overlevende van de Shoah tijdens zijn verdere leven inzette voor onderwijs en kennis over deze menselijke catastrofe, is voor mij persoonlijk van groot belang omdat ik en vele anderen met mij in hun onderzoek de bescheiden, nederige maar tegelijkertijd fundamentele hoop koesteren dat door gedegen kennis een bijdrage geleverd kan worden tot de verwerping van negationisme, antisemitisme, racisme en xenofobie. De overtuiging van Jacques Rozenberg was ook die van Victor Klemperer. Het is deze overtuiging die zijn dagboeken nog steeds van actueel belang maken.

Ik dank u. Je vous remercie. Ich danke Ihnen.

SCHRIJFWEDSTRIJD 2010-2011

Bekijk uw uitnodiging en download uw inschrijvingsformulier, via: <http://elaboratio.com/auschwitz.be>

LAUREATEN Schrijfwedstrijd 2010: 'Alleen de beul had zijn eer verloren' (José Fosty)

- Laureate voor de Provincie Oost-Vlaanderen: Ellen Eeckhout, 6de Economie-Moderne Talen - Sint-Janscollege Sint-Amandsberg (zie Sporen 41, pagina 7)
- Laureate voor de Provincie West-Vlaanderen: Jelka Syoen, 6de ASO – Atheneum Diksmuide
- Laureaat voor de Provincie Antwerpen: Wouter Van Gompel, 6de Moderne Talen Wetenschappen - Koninklijk Atheneum Mol
- Laureate voor de Provincie Vlaams-Brabant: Lut De Meyer, 6de AWITSbasket - K.A. Redingenhof Leuven
- Laureate voor de Provincie Limburg: Sara Weets, 6de Latijnse - Moderne Talen - Koninklijk Atheneum Sint-Truiden

ATHENEUM HET SPOOR
26 februari 2010
Provinciaal Laureaat schrijfwedstrijd
Stichting Auschwitz

MOL - Wouter bezorgde Atheneum Het Spoor de 6de provinciale overwinning van de schrijfwedstrijd Stichting Auschwitz in 8 jaar. Op uitnodiging van de stichting heeft Wouter tijdens de paasvakantie deelgenomen aan een studiereis naar de concentratiekampen in Auschwitz. Na deze reis omvingen we onderstaand begeleidend schrijven:

"Mijn collega's en vooral ikzelf houden aan Wouter meerdere bijzondere en positieve herinneringen over, die deze studiereis goed had voorbereid. Hij gaf enkele van zijn verborgen talenten bloot, waaronder dat van een toneelspeler. Hij beeldde in een kort toneelstuk het leven van Paul baron Halter, onze Voorzitter en overlevende van Auschwitz, uit. Wij zijn de mening toegedaan dat Wouter een 'rijk' gevulde toekomst tegemoet gaat. Zowel het lerarenkorps evenals zijn ouders mogen terecht en bijzonder fier zijn op Wouter"

Frank Van Eeckhout - Stichting Auschwitz

“Alleen de beul had zijn eer verloren.” José Fosty

Waarom faalden de nazi's in hun opzet om de gevangenen van de concentratiekampen te degenereren tot onmens? Omdat ze niet geloofden in de goedheid van de mens in zulke extreme omstandigheden, de gevangenen konden namelijk hun eer behouden door ethische beslissingen te nemen. Tussen de gevangenen ontstond een unieke vorm van naastenliefde tijdens omstandigheden waarin iedereen het moeilijk had. Het was vaak een vorm van altruïsme omdat diegene aan wie men hulp bood zelf niets in ruil voor die hulp kon geven, dit was echter niet nodig omdat men door het helpen zichzelf beloonde. Ik kan namelijk aannemen dat het heel belangrijk is om te voelen dat je nog menselijk bent, belangrijk genoeg om een ander te helpen terwijl je zelf in nood bent.

Toch komt er ook een einde aan altruïsme, namelijk als het fysisch ondraaglijk wordt om niet aan jezelf te denken. Voor iedere mens komt er een punt

waarop men egoïstisch wordt, want zoals Bertolt Brecht zo gevat schreef: "Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral". Voor de ene mens komt dat punt eerder dan voor de andere, maar het feit dat zulk altruïsme bestaat is eigen aan de mens. Het is daardoor bijna onmogelijk is om een hele groep mensen te beroven van haar menselijkheid. Zelfs onder constante druk van de beulen zullen er altijd zijn die een gebaar van medeleven tonen wat anderen weer hoop geeft en de kracht om hetzelfde te doen. Die bezorgdheid voor de "andere", zelfs in de meest verschrikkelijke omstandigheden, getuigt van menselijke waardigheid, zelfs in een systeem zoals de concentratiekampen, waar de beulen hun slachtoffers elke vorm van menselijkheid trachtten af te nemen. Zo wilden zij, bijna "proefondervindelijk" aantonen dat het daar om "Untermenschen" ging, die niet beschikten over de morele kwaliteiten van het "Herrenvolk". "Ehre", een sleutelwoord in de nazi-ideologie, was niet voor hen weggelegd.

Voor de gevangenen was het echter noodzakelijk een balans te vinden tussen de eer van een mens te zijn in een systeem dat zijn slachtoffers wilde verdierlijken en overleven. Als de beulen zagen dat je iemand hielp, dan kon je namelijk worden 'gestraft'. Die straf kon zowel individuele of collectieve lichamelijke of geestelijke foltering zijn. Ook al moet het mentaal zwaar zijn om het gevoel te hebben dat je jouw eer als mens dreigt te verliezen, de drang tot zelfbehoud is waarschijnlijk groter dan de motivatie je onder alle omstandigheden eervol proberen te gedragen. Maar desondanks zullen beulen elke dag opnieuw geconfronteerd zijn met mensen die bereid waren offers te brengen op gevaar van eigen leven: zieke of verzwakte lotgenoten kregen extra rantsoenen en werden op alle mogelijke manieren psychologisch en materieel gesteund om hun slechte periode te overleven. Was trouwens overleven in de verschrikking van de kampen al geen teken van menselijk vernuft, doorzettingsvermogen en kracht? Als een genadeloos systeem een mens in een situatie brengt die hem geen keuze laat, is het overleven zelf al een teken van waardigheid en kracht. Het was trouwens geen bot overleven, maar een overleven om te getuigen over de barbarij, om uit het oog verloren geliefden terug te zien en om de beulen te tonen dat een mens niet zomaar klein te krijgen is.

Zeker, de meesten stierven. Voor ons is het nauwelijks voor te stellen op welke manier dat gebeurde, wat voor angst en pijn dit meebracht. Maar wat mij opvalt op foto's is de waardigheid waarmee velen zich tot op het laatste moment gedroegen. Sommigen zullen spreken van passiviteit, ja zelfs apathie, maar ik wil daar een vorm van waardigheid in zien. Misschien heb ik het fout voor, en was het helemaal niet zo, en projecteer ik die waardigheid, die eigen kan zijn aan de mens die geconfronteerd wordt met het onvermijdelijke, in de weerloze slachtoffers als eerbewijs voor hen die de verschrikkingen niet overleefden. Mis-

schien schrijf ik hen die waardigheid toe als eerbetoon aan de onschuldige doden, die in tegenstelling met de overlevenden niet meer kunnen getuigen. Ik tracht hun voor mijzelf terug te geven, wat men hen poogde te ontnemen. De honderdduizenden die nu de kampen bezoeken, die de getuigenissen lezen, die met de overlevenden praten, zullen die waardigheid ervaren en hen daardoor eer betonen.

Voor de beulen rest slecht onbegrip en afkeer. Iemand die er vrijwillig, niet onder dwang, rechtstreeks of onrechtstreeks voor zorgt dat een andere mens de dood vindt of psychologisch en lichamelijke mishandeld wordt, die zich leent tot de meedogenloze uitvoering van een project dat haaks staat op elke vorm van humaniteit kan geen enkele vorm van eer te beurt vallen. Zie ze met hun smetteloze uniformen, hun honden, hun zweepjes nonchalant in de hand; ze roken, babbelen, overleggen zelfbewust en schrijden langs de prikkeldraad. De beulen doden of laten doden, planmatig, volgens de vooropgestelde quota. Maar diezelfde Übermensen stuiven weg, als de grond onder hun voeten te warm wordt. Zij duiken onder, vluchten, putten zich uit in leugens om aan de justitie te ontsnappen. Slechts weinigen hadden de moed zich tot hun daden te bekennen. Wat bleef van hen over na het grote moorden? Lafaards die zich in excuses en leugens uitputten. Het waren beulen, maar geen beulen die oog in oog met hun slachtoffer het vonnis voltrokken. Daaraan maakten zij hun arische handen niet vuil. Het vuile werk lieten ze vaak door anderen opknappen. Ook het doden van miljoenen was een kwestie van hiërarchie. De "last" werd netjes verdeeld, een geperverteerde vorm van arbeidsdeling. Zowel de mensen die de plannen maakten die leidden tot de deportatie en dood van zoveel miljoenen mensen, als diegenen die rechtstreeks die mensen de dood instuurden zijn schuldig.

De beulen hebben besloten om een gruwelijke daad te begaan en hebben daarbij hun eer verloren. Ze wilden de gevangenen hun waardigheid doen verliezen door ze te mishandelen maar deze konden hun eer behouden door zelf als mens te handelen. Men kan dus enkel door zijn eigen daden zijn eer, ten opzichte van de publieke opinie, verliezen en niet door de daden van een ander die je probeert te onteren. Natuurlijk zijn er veel gevangenen die gevoeld hebben dat hun eer gekrenkt werd, maar in de ogen van de buitenwereld behielden ze hun waardigheid. Dat merk je aan het verstommen van hen die nu de plaatsen van het onheil bezoeken. Misschien voelen ze op deze plaatsen nog iets van het eervolle sterven en overleven van de miljoenen slachtoffers van de beulen. Zoals Alfred de Vigny het uitdrukte: "Eer blijft in ons waken als een laatste lamp in een geruïneerde tempel."

Wouter VAN GOMPEL,
Studiereis Auschwitz-Birkenau 2010
Laureaat Schrijfwedstrijd 2010 – Provincie Antwerpen

Echos francophones

«Déplacements de populations, déportations, personnes déplacées, déplacements humanitaires, exils»

Jeudi 18 et vendredi 19 novembre 2010 (Haute École Francisco Ferrer – Bruxelles)

Animateurs :

Monsieur Rony Brauman, Professeur à l'Institut d'Études politiques (Paris) – Directeur de recherches à la Fondation Médecins sans Frontières
Monsieur Philippe Mesnard, Directeur de la Fondation Auschwitz

« Usages de la propagande (discours et images) dans les sociétés totalitaires et dans les sociétés démocratiques »

Jeudi 17 et vendredi 18 mars 2011 (Haute École Francisco Ferrer – Bruxelles)

Animateurs :

Madame Luba Jurgenson, Maître de conférences à la Sorbonne
Monsieur Philippe Mesnard, Directeur de la Fondation Auschwitz

Info & Prijs: info.fr@auschwitz.be

Project: "Vrouwen van Ravensbrück"

Stefaan Vergaerde, vertegenwoordiger van Voorzitter Simonne Corremans – VRIENDENKRING DER GEWENZEN POLITIEKE GEVANGENEN EN RECHTHEBBENDEN VAN HET KAMP VAN RAVENSBRÜCK – Provincie Antwerpen en initiatiefnemer; Hannes Vanwylmelbeke, Dienst herinnering en burgerzin IV-NIOOO; historicus Frédéric Crahay & Frank Van Eeckhout van de vzw Auschwitz in Gedachtenis legden op 27 augustus en 21 september jl. de eerste funderingen voor de interviews van de overlevende Vrouwen van Ravensbrück.

Herinnerings- educatie in de lagere school

Hierna enkele krantenknipsels GvA April 2007

Suzy Van Loy geeft herinneringseducatie voor lagere scholen en verenigingen op vrijwillige basis en is telefonisch bereikbaar: 03/481.63.18, via email: andre.marien1@pandora.be.

EEN ABSOLUTE AANRADER

De oorsprong van het nazigeweld - Enzo Traverso Een Europese genealogie

In de reeks Holocaust bibliotheek van de uitgeverij Verbum waarin hoofdzakelijk egodocumenten van overlevenden van de genocide opgenomen worden, maakte men nu een uitzondering met het essay van Enzo Traverso, de Italiaanse marxistische historicus, professor aan de Université de Picardie Jules Verne in Amiens en aan de Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS) in Parijs. Meermaals was hij een van de gewaardeerde gastsprekers op colloquia van Stichting Auschwitz.

In deze opmerkelijke, maar wel vrij erudiete studie, gaat de auteur in een vijftal hoofdstukken, op zoek naar de oorsprong, de wezenskenmerken van het Europa van de 19de eeuw, die geleid hebben tot *het verhaal* van Auschwitz. De ontleding van de aaneenschakeling van elementen die de nazistische uitroeiing mogelijk maakten.

De vraag wordt gesteld hoe een land als Duitsland, met zo een hoge beschaving, de *Endlösung der Judenfrage*, de systematische genocide van nazi-Duitsland op het Joodse volk in Europa met een bureaucratistische efficiëntie, heeft kunnen uitmoorden? Tussen het voorjaar van 1941 en eind 1944, in amper drieën half jaar, vaagde het nazisme een gemeenschap weg die tweeduizend jaar mede de geschiedenis van Europa had meegeschreven.

Hij stelt dat, het nazisme, hoe uniek ook, een geschiedenis kent die niet in het keurslijf van de geografische grenzen van Duitsland en, wat tijdsbegrenzing aangaat, de twintigste eeuw kan worden gewrongen. De bestudering van de historische ontwikkeling moet worden aangevuld met een vergelijkend perspectief. (p.11)

Om de oorsprongen van de Joodse genocide te achterhalen, moeten we zo stelt hij, buiten het geijkte interpretatiekader durven stappen en de ontstaansvoorwaarden ervan niet alleen binnen de geschiedenis van het antisemitisme zoeken. Door de vervolging van de Joden, met Auschwitz gans in het bijzonder, kreeg het begrip genocide - Holocaust (term voor het eerst gebruikt door de joodse romancier en essayist Elie Wiesel) een plaats in ons woordenboek. De singulariteit ervan was misschien wel het meest indringende en ontvucherende.

En toch gingen historici pas laat zich buigen over Auschwitz. Een terugblik.

1945 Auschwitz is "slechts één verhaal van de vele oorlogsverhalen. Het proces van Neurenberg duidde de judeocide aan als niet meer dan een voorbeeld van oorlogsmisdaad. Alle aandacht ging naar het anti-fascisme, Buchenwald en Bergen - Belsen kregen meer aandacht dan Auschwitz. De Holocaust was een vreselijke, ontspoorde gebeurtenis die best zo snel mogelijk kon vergeten worden.

1961 Het Proces Eichmann - "*de nazi die de transporten naar de doodskampen organiseerde*" - bracht de Holocaust onder de aandacht van de internationale publieke opinie. De getuigen beginnen te spreken. De staat Israël wordt steeds meer het antwoord op de Holocaust.

1967 Zesdaagse oorlog; Auschwitz wordt alsmear meer betrokken in het conflict tussen de joden en de omliggende Arabische landen met betrekking tot het lot van de Palestijnen. Israël noemt haar nieuwe grenzen 'de grenzen van Auschwitz om aan te geven dat zij het bezette land nodig hebben om zich veilig te voelen;

1977 - 1978 Gerald Green - alias van Gerald Greenberg - schrijft aan het script van de vierdelige miniserie voor televisie: '*Holocaust*'. Deze negen

Enzo Traverso
*De oorsprong van
het nazigeweld
een Europese genealogie*

en een half durende dramareeks werd voor het eerst door de NBC uitgezonden tussen 16 en 19 april 1978 en bereikte wereldwijd een groot publiek. Naar schatting werd de minireeks door 400 miljoen mensen bekeken over de ganse wereld.

Overlevenden worden gevraagd om in scholen getuigenis af te leggen. Tegelijkertijd steekt het negationisme - het ontkennen en minimaliseren van de genocide - de kop op. 1978 werd het jaar dat de wereld de Holocaust ontdekte

Ook in België werd de miniserie uitgezonden en massaal bekeken. De reeks had een enorm impact op de publieke opinie. Tot dan was er maar weinig belangstelling geweest voor de Holocaust. De mensen hadden, zoals we hoger schrijven, wel eens gehoord van de concentratiekampen Bergen-Belsen en Buchenwald, maar daar bleef het dan ook bij. Tot eind jaren zeventig was de Holocaust eerder discussiestof voor historici en... negationisten. Het is echter na het uitbrengen van de miniserie *Holocaust* dat de wereld voor het eerst echt zal kennismaken met de gruwel in het beruchte KZ Auschwitz-Birkenau waardoor Auschwitz vanaf eind jaren zeventig begin jaren tachtig algemeen symbool werd voor de Holocaust tijdens het Derde Rijk. De reeks betekende meteen de opening van het Holocaustdebat, debat dat tot op de dag van vandaag wordt gevoerd.

Eind jaren '90 De *Auschwitzcultus* bereikt een hoogtepunt in nieuwe musea, voornamelijk in de Verenigde Staten, tentoonstellingen en publicaties. De

Holocaust is een collectieve herinnering geworden, niet langer louter een individuele. De cultuurindustrie, o.m. Hollywood, maakt gretig gebruik van de Holocaust en vormt het om tot een consumptieartikel. Volgens Novick in *The Holocaust in American Life* is Auschwitz een soort hedendaagse religie geworden.

1990 De vrees dat de Duitse eenmaking de herinnering aan Auschwitz zou doen vervagen blijkt onterecht. De aandacht voor Auschwitz is nu wereldwijd een feit.

2001 en later, Amerikaanse intellectuelen als Susan Sontag, schrijven dat de overaandacht voor Auschwitz de Amerikanen blind maakt voor hun eigen actuele oorlogsmisdaden (bv. in Irak en op Guantanamo).

De twintigste eeuw is de eeuw van Auschwitz geworden.

In het essay van Traverso kunnen we twee denkspites onderscheiden. Eerst geeft hij een analyse van de materiële keerpunten. Door het invoeren van de guillotine werd de executie niet langer door een mens uitgevoerd, het werd allemaal afstandelijker. De invoering van het *lopendebandwerk* à la Henry Ford - in de vernietigingskampen was er ook figuurlijk sprake van lopendebandwerk -, de uitbreiding van de spoorwegen tijdens de industriële revolutie, de stroomlijning van het openbaar bestuur, de wetenschappelijke vernieuwingen en technologische ontwikkelingen, de modernisering van de strijdkrachten, de opdeling van wereld buiten Europa, de stedelijke elites van burgerlijke en kleinburgerlijke snit die de vaandeldragers werden van nationalistische ideologieën.

Tussen de eerste gevangnissen uit het begin van de negentiende eeuw en de eerste concentratiekampen, zullen de gaskamers en de crematoria, zo stelt hij, het eindpunt vormen van een langdurig proces van ontmenselijking en industrialisering van de dood. De instrumentele rationaliteit van productie en tegelijkertijd het bestuur en beheer ervan die zo kenmerkend gaan zijn voor de "nieuwe" Westerse wereld.

In een tweede piste stelt hij het tot standkomen van de racistische en antisemitische stereotypen. Dit mondde uit in de nieuwe voorstelling van *de Jood*. De Joden werden tot op zekere hoogte het symbool van een stedelijke en industriële moderniteit die werd vereenzelvigd met de teloorgang van de traditionele waarden en de komst van een anonieme, kille, ratio-

nele en uiteindelijk onmenselijke wereld zonder enig houvast. (p.109) De levensechte Joden moesten wijken voor *de Jood* die werd gelijkgesteld en gezien en vertaald als metafoor voor een ziekte van de maatschappij.

Dit alles gingen kader vormen van een nieuw wereldbeeld.

Het essay van Traverso gaat verder dan de opvattingen van *Martin Brosnat*, *Hans Mommsen*, *Ernst Nolte*, *François Furet* en *Daniel J. Goldhagen* en staat lijnrecht in haar poging de dieperliggende wortels bloot te leggen van het nazisme, zijn gewelddadigheid en genociden, zijn wortels in de geschiedenis van het Westen, in het Europa van het industriële kapitalisme, de opkomst van de moderne wetenschap en techniek, in het Europa van de eugenetica en het sociaaldarwinisme, kortom in het Europa van de "lange" negentiende eeuw, die uitliep op de slavelden van de Eerste Wereldoorlog. (p.20)

De deportaties, ontmenselijkingsmaatregelen en raciale vernietigingspraktijken van het hitleriaanse Duitsland, knoopten aan bij aloude ideeën die in de geschiedenis van het westerse imperialisme waren verankerd. (p.65) Zo kan eveneens verwezen worden naar het begrip levensruimte. Dat al van in 1901 bestond.

In de westerse cultuur van de negentiende eeuw vielen kolonialisme, beschavingsmissie, veroveringsrechten en vernietigingspraktijken vaak samen. (p.50) De zich superieur achtende westerse kolonisten maakten in totaal in de tweede helft van de negentiende eeuw 50 à 60 miljoen slachtoffers onder de oorspronkelijke bewoners van Azië en Afrika. (p.59)

Zo verkondigde de jonge Winston Churchill in 1898 aan de vooravond van de slachting van elfduizend Soudanese krijgers, "We zullen ze neermaaien als rijpe halmen". (p.58)

Volgens Traverso, vertoonden de Duitse koloniale oorlogen in Afrika in het begin van de twintigste al kenmerken van de uitroeiingscampagne van de *Einsatzgruppen* in de Sovjet-Unie.

De Joodse genocide was niet alleen een brute gewelduitbarsting, maar bovendien een bloedbad begaan "zonder haat", dankzij een planmatig systeem van moord op industriële schaal, een raderwerk ontwor-

pen door een klein aantal moordarchitecten, in beweging gezet door een grote massa van uitvoerders, zeloten dan wel gedachteloze, te midden van stiltziggende onverschilligheid van de grote meerderheid van de Duitse bevolking, met medeplichtigheid van Europa en een wereld die werkeloos toekeek. (p.19)

Op de vraag waarom de Holocaust nu juist in Duitsland tot stand kwam, heeft Traverso geen antwoord gegeven, zijn essay helpt wel bij het beter begrijpen ervan. De historische omstandigheden, maakten Duitsland zo stelt hij, tot het laboratorium waar de synthese plaatsvond van uiteenlopende elementen - nationalisme, racisme, antisemitisme, imperialisme, antiboljewisme, antihumanisme, anti-Verlichting -, elementen die overal in Europa aanwezig waren, maar dan in minder geladen vorm, of zonder zich te vermengen tot een giftige cocktail. (p.123)

De lectuur van *De oorsprong van het nazigeweld* van Enzo Traverso eist een voorkennis van deze periode en zoals we hoger schreven is het niet meteen bedoeld voor het brede publiek wat eigenlijk spijtig is. Toch durven we te stellen dat dit essay een must en een absolute aanrader is voor leerkrachten en docenten geschiedenis, maatschappelijk vorming en levensbeschouwelijke vakken.

De studie sluit af met een uitgebreid notenregister en bibliografie.

DE OORSPRONG VAN HET NAZIGEWELD - een Europese genealogie - Enzo Traverso; (oorspr. titel *La violence nazie, une généalogie européenne*); 2010 Uitg. Verbum; 160 p.; ISBN 9789074274340
€ 14,95

Paul DE KEULENAER

Wij vernemen het overlijden van
Michel Vanderborght (1925-2010).

Voor contactname, vraag om inlichtingen, bijkomende informatie, eigen voorstel...

NAAM, Voornaam:
 Privé adres, straatnaam:
 Plaats: Postcode:
 Tel.: GSM: Fax:
 E-mailadres thuis & school:
 Schoolbenaming:
 Adres:
 Postcode & Gemeente/Stad:
 Uw functie in deze instelling en voor welke klas(sen):

- PROJECT "THUIS IN DE STAD (onderwijswandelingen)":** Ik wens contactname door Mevr. Anita Hertogen, pedagogisch medewerkster, m.b.t. (stads)wandelingen en herinnering. U gelieve mij een extra exemplaar van *Sporen* nr. 37 toe te zenden, aub.
- SPOREN, TIJDSCHRIFT VOOR HERINNERINGSEDUCTIE:**
 - Ik wens een bijkomend gratis papieren abonnement op volgend adres:
 - Ik wens dit driemaandelijks tijdschrift gratis elektronisch te ontvangen op het volgende e-mailadres:
 - Ik wens een artikel te publiceren over het volgende project:
- RONDREIZENDE TENTOONSTELLING: "PRIMO LEVI, OVER-LEVEN. Primo Levi als intellectueel, schrijver, en getuige van zijn tijd."** Staat ter beschikking van het grote publiek en gaat over het leven en het werk van Primo Levi die één van de grote getuigen is van onze tijd en overlevende van Auschwitz. Deze tentoonstelling bevat 30 panelen (80cm x 120cm) die teksten en foto's samen brengen, die gemakkelijk op te hangen zijn aan roosters of muur/plafondrails. Ik wens de uitleeningsvoorwaarden evenals de volledige brochure te ontvangen.
- CONFERENTIE DOOR EEN OVERLEVENDE EN/OF JULLIE HISTORICUS: bij ons op school.**
 - Wij wensen de **getuigenis** te horen van Voorzitter Baron **Paul Halter, overlevende van Auschwitz-Birkenau** en/of van Secretaris-generaal **Henri Goldberg, verdoken kind**, in de Stichting Auschwitz zelf evenals een gesprek met historicus Frédéric Crahay.
- Wenst u deel uit te maken van de Commissie Onderwijs & Vorming en mee het pedagogische beleid van de vzw Auschwitz in Gedachtenis te bepalen? Zendt uw kandidatuurstelling naar historicus Frédéric Crahay, via: pedagogie@auschwitz.be .
- U wenst jurylid te worden van de jaarlijkse schrijfwedstrijd. Graag uw kandidatuurstelling naar coördinator Frédéric Crahay, via: info.nl@auschwitz.be .

Datum:

Handtekening:

Terug te bezorgen aan de vzw Auschwitz in Gedachtenis

Via fax: 02 512 58 84 - Via e-mail : info.nl@auschwitz.be

Per briefwisseling: Huidevettersstraat, 65 – 1000 Brussel

Sporen is een uitgave van de
vzw Auschwitz in Gedachtenis

Eindredactie: Henri Goldberg

Coördinator: Frédéric Crahay

Redactiesecretariaat: Frank Van Eeckhout

Redactie: Jef Abbeel, Pieter-Paul Baeten, Frédéric Crahay, Paul De Keulenaer, Evi Grosemans, Els Naeyaert, Arvi Sepp, Annemie Vandezande, Frank Van Eeckhout, Wouter Van Gompel, Marc Van Roosbroeck, Marc Verschooris en de leerlingen: Ruben Delange, Farid Haidari, Febe Jardin, Akwinder Kaur, Jodie Robin, Jolien Speelmans, Paulien Tilkens & Hendrik Timmerman.

Druk: Drukkerij Hayez nv, 1080 Brussel

Verantwoordelijke uitgever: Baron Paul Halter

Commissie Onderwijs en Vorming Stichting Auschwitz – vzw Auschwitz in Gedachtenis:

Griet BROSENS

IV-NIOOO

Frédéric CRAHAY

Coördinator vzw Auschwitz in Gedachtenis

Gio DE WEERD

Pax Christi Vlaanderen

Remi DONCKERWOLCKE

Raad van Bestuur vzw Auschwitz in Gedachtenis

Silvain KEULEERS

Raad van Bestuur vzw Auschwitz in Gedachtenis

Nadine LIBENS

Beleidsmedewerker van de voorzitter van de Raad van het GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

Luc MEYS

Inspecteur-adviseur niet-confessionele zedenleer

Paul MORREN

Ere-Rijksinspecteur Gemeenschapsonderwijs

Pierre NEUHARD

Ere-pedagogisch adviseur Gemeenschapsonderwijs

Prof. em. Dr. Anne-Marie SCHAERLAEKENS

K.U. Leuven

Luc VERNAILLEN

Pedagogisch adviseur Gemeenschapsonderwijs

Franz VERPLANGKE

Sint-Amandscollege Kortrijk

Contact:

Stichting Auschwitz

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Huidevettersstraat 65, 1000 Brussel

Tel: 02/512 79 98 - Fax: 02/512 58 84

e-mail: info.nl@auschwitz.be

Met steun van de
 Vlaamse overheid

